

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תליתאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקהלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת ואתחנן

ירושלים עיה"ק תוכב"א

תשפ"א לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם ימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת ואתחנן

מפתח העניינים

תפלתו של משה רבינו ע"ה להיכנס לארץ ישראל / בקשתו של משה רבינו ע"ה 'מתנת חיים' / הצדיקים אינם מבקשים מהקב"ה מתנת חיים / עשרה לשונות של תפלה / תקט"ו תפלות כמנין שירה / שמחה בתפלה / 'תחנונים ידבר רש' / חמש מאות וחמש עשרה אופנים שונים של תפלה / מפני מה נתאוה משה רבינו ע"ה ליכנס לארץ ישראל / 'רב לך!' / מה פשר הפצרותיו של משה רבינו ע"ה? / לקיים חצי מצוה / ערי מקלט / משה רבינו ע"ה הבדיל שלשה ערי מקלט / אין ערי מקלט קולטות עד שיפרישו את כולם / חפצו של משה רבינו ע"ה להשלים את המצוה / זכויותיו העצומות של משה רבינו ע"ה / מוסירותו של משה רבינו ע"ה עבור חצי מצוה / היודע ערך מצוה - מתמסר אליה / חכם לב יקח מצוות / להתפלל על רוחניות / מצוה מלשון 'צוותא' / תפלה בציבור / 'אנוס' יתפלל בשעה שהציבור מתפללים / הפסד רווח לא נחשב אנוס / לצאת לתפלה מעוטר בטלית ותפילין / עצת היצר / שמחתו שהפסיד אלפי רובלים / ההפסד מגדיל את יקרות המצוה / השמחה על שעמד במלחמת היצר / אין אדם שומע לי ומפסיד / המשנה ברורה מעתיק מעשה זה / הכח העצום שניתן לנו להפוך שניה ל'נצח' / ביקשו מהגרי"ס שיתאר מהו 'נצח' / המחשה מהו תחילת 'נצח' / על ידי שניה אחת יזכה לעולמו עד / תפלתו של משה רבינו ע"ה על 'נצח' / כמה קנייני נצח זכינו לקנות בשנה החולפת?! / כמה גדולה מעלת הזמן / הקב"ה משלם לרשעים שכרם בעולם הזה / הכבוד הגדול שחלקו ל'אפיקורס' / כל הכבוד העצום בעבור שענה פעם אחת 'אמן' יהא שמויה רבא' / שכר מצוה בהאי עלמא ליכא / על 'כבוד' מקנים מהשכר הרוחני לעתיד לבוא / אריכות ימים - קנין נצח / הסיבה שיש רשעים שמאריכים ימים / חומר התביעה לנצל את ה'חיים' / צערו של משה רבינו ע"ה על הפסד חצי מצוה / לנצל ולאסוף כמה שיותר זכויות / 'והגיעו ימים אשר תאמר אין לי בהם חפץ'

מפתח חידושי תורה

- א. בענין ועתה ישראל שמעו כ
 ב. בענין חכמה בינה דעת כ
 ג. בענין כל המרבה התפילה ותחנונים הרי זה נענה כא
 ד. בענין תפילה קנין התורה כג
 ה. בענין לשון רפיון כו
 ו. בענין יאריך באחד כז
 ז. בענין הכוונה בפסוק שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד כח
 ח. בענין ביטול תורה באיכות כט
 ט. בענין המזיחה תפילין זוכה לאריכות ימים לא
 י. בענין איסור חתנות עם גויים לח

מפתח שנות היים

- קפא. קריאת שם לתינוק על שם אחד מהמשפחה מא
 קפב. קריאת שם לתינוק על שם חיה מז
 קפג. קשירת רצועות תפילין של ראש מד

מפתח חידושי סוגיות

- בענין ענני הכבוד מוה

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת כל מתי ישראל, ובכללם

יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יוסף בן אסתר
שמעון בן עליה	יפה בת עליה	יעקב בן עליה
סימי בת חנה	אליהו מאיר בן סימי	מרגלית בת סימי
מסעוד בן אסתר	מסעודה בת חסיבה	פיבי בת חסיבה

תנצב"ה

תפלתו של משה רבינו ע"ה להיכנס לארץ ישראל

נראה בעזר ה' ללמוד מענייני הפרשה. בפרשת השבוע, משה רבינו ע"ה מתחנן להיכנס לארץ ישראל, "ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר. ה' אלהים אתה החילות להראות את עבדך, את גדלך ואת ירך החזקה, אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך. אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן, ההר הטוב הזה והלבנון" (דברים ג כג-כה). הכל 'נא' ו'נא' ובתחנונים.

בקשתו של משה רבינו ע"ה 'מתנת חינוך'

'ואתחנן', המושג הזה הוא לשון תפלה, כמו שמביא רש"י, "ואתחנן - אין חנוך בכל מקום אלא לשון מתנת חינוך". ביאור המושג 'חנוך', הוא מלשון 'חנינה', כלומר מתנת חינוך. והדברים מפליאים, משה רבינו ע"ה בחר היצירה האנושית מבקש מהקב"ה מתנת חינוך? וכי הוא צריך 'מתנת חינוך', וכי חסר לו זכויות? הלא "זכרו תורת משה עבדי" כתיב (מלאכי ג כב).

הצדיקים אינם מבקשים מהקב"ה מתנת חינוך

אומר רש"י, "אף על פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים - אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חינוך, לפי שאמר לו וחנותי את אשר אחון (שמות לג יט), אמר לו בלשון ואתחנן". פלא מה שכתוב כאן, מה זה הנהגה של צדיק, שיש לו זכויות לאין קץ ולאין מספר ללא גבול - ואף על פי כן הוא מבקש בלשון 'חנינה'. כי זה 'צדיק'. צדיק תמיד מרגיש את עצמו שהוא עדיין לא בא אל השלימות וחסר לו. אין לו במה לתלות, אלא מבקש מתנת חינוך. היפך מהרבה בני אדם שהם חושבים את עצמם בהרבה מצוות, עד שיש לו מיותר כדי לייצג ולתת לאחרים... מי שמבין מה היא 'מצוה', יודע כמה יקרה מצוה. ומי שלא מכיר, קל לו לוותר ולהפקיר אותה. הצדיק יודע את כל חסדי השי"ת איתנו, חסד נורא שמתרחש עם כל אחד ואחד מאיתנו בכל רגע ובכל שעה, ועל כן הוא מבקש מתנת חינוך, הגם שיש לו, הוא לא סומך על זה.

עשרה לשונות של תפלה

עוד מוסיף רש"י, "דבר אחר, זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה", שכך דרשו רבותינו במדרש (דברים רבה פר' ב סי' א), שהתפלה נקראת בעשר לשונות, יש בה עשר בחינות, תפלה לשון פילול, תחינה, שוועה, צעקה, נאקה, בלשון תפלה.

תקט"ו תפלות כמנין שירה

והתפלל משה רבינו ע"ה תקט"ו תפלות, כמנין 'שירה', כמו שכתב בעל הטורים "ואתחנן, בגימטריא שירה, שאמר לפניו שירה כדי שישמע תפלתו". וזה גם מלמד איך צריך להתפלל, שהתפלה תהיה בסגנון של 'שירה'. לפעמים אתה רואה אדם שהוא שמח ובלב טוב, והוא פוצח ב'שיר ורננה', תשאל אותו 'למה אתה שר?' - יאמר לך, 'בלי חקירות, טוב לי ולכן אני שר...'. כך צריכה להיות תפלה בגדר 'שירה'. מתוך שמחה. לאפוקי מאותם אלה שכל תפלה אצלם היא בגדר 'עול'... (אם היו מכריזים שמחר אין תפלת שחרית הוא היה שר...). לא כך. תפלה צריכה להיות עונג ונחת.

שמחה בתפלה

לשון רבותינו במדרש (ילקוט שמעוני תהלים רמז תתנד, מדרש תהלים מזמור ק ס"ג), על הפסוק "עבדו את ה' בשמחה" (תהלים ק ב), "אמר רבי אייבו, כשתהא עומד להתפלל - יהא לבך עליך שמה, שאתה עובד לאלהים שאין כיוצא בו". התפלה צריכה להיות בשמחה, צריכה לבקוע מהלב בגדר 'שיר ושבחה'. ולכן זה נרמז 'ואתחנן' - תקט"ו - 'שירה'. תפלה לא צריכה להיות בגדר 'עול', או כמו שמבואר בשלחן ערוך (פ"י צח ס"ג) שאסור שהתפלה תהיה בגדר 'משא'.

'תחנונים ידבר רש'

אדרבא יש שיטות באחרונים - וצריך לחוש לזה - שמי שמתפלל בגדר כזה של 'פריקת עול' ו'משא', 'מרגיש כבד', שהוא לא מתפלל בצורה של 'תחנונים' כרש המבקש בפתח - הוא לא יוצא ידי חובת תפלה. כי תפלה צריכה להיות בגדר תחנונים, לא בגדר 'משא' ו'קבע'. המשנה ברורה (שם אות ט) מביא בזה דעות, דעת הב"ח ועוד הרבה שלא יצא ידי חובה, והמשנה ברורה מצדד לזכות שזה מעכב רק בכרכת אבות. על כל פנים תפלה צריכה להיות בגדר "תחנונים ידבר רש" (משלי יח כג).

חמש מאות וחמש עשרה אופנים שונים של תפלה

הגאון מוילנא זצ"ל בביאורו לתורה (אדרת אליהו דברים ג כג) כתב דבר חידוש, ידוע דרשת רבותינו (דברים רבה סוף פרשת ואתחנן) "ואתחנן" עולה בגימטריא תקט"ו, חמש מאות וחמש עשרה תפלות שהתפלל משה רבינו ע"ה כדי לזכות להיכנס לארץ ישראל. ואנחנו בהבנה פשוטית מבינים שהוא היה מתפלל בנוסח קבוע תקט"ו פעמים. (כמו שיש הרבה שהם 'קוראים' מה שמדפיסים, זה מה שהם מתפללים, כמין 'לחש'. אם תדפיס 'קנינות' או 'ברכת המזון' הוא יקרא את זה גם כן...). אומר הגר"א, זה לא כך. משה רבינו ע"ה כל פעם היה מתפלל בנוסח ובמענה

חדשה, בצירוף אופנים חדשים לתפלה, כדי לפייס פני אל, כדי לזכות להיכנס לארץ החיים, לארץ ישראל. כל פעם היה מחפש עצה חדשה להרבות רחמי שמים, אולי בזכות זו או אחרת.

מפני מה נתאוה משה רבינו ע"ה ליכנס לארץ ישראל

מה מיוחד בארץ ישראל? מה רצה משה רבינו ע"ה בתפלה שלו? - זאת שאלת הגמרא. כך שואלת הגמרא במסכת סוטה (יד): "מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל? וכי לאכול מפריה הוא צריך? או לשבוע מטובה הוא צריך?". אנחנו לא מבינים, מה כאן ריבוי ההפצרה הנוראית של חמש מאות וחמש עשרה תפלות וכל אחת בפן חדש?!

ר'ב לך?

עד שהקב"ה אמר לו למשה רבינו ע"ה "רב לך" (דברים ג כו). אל תתפלל יותר. "ראה בעיניך כי לא תעבור את הירדן הזה" (דברים ג כז). מנעו אותו מן השמים, אל תפציר יותר. אין לך זכות להיכנס לארץ ישראל לחיות בארץ החיים. משמע, שאם הקב"ה לא היה אומר 'רב לך', היה משה רבינו ע"ה מתפלל עוד ועוד, אולי עוד תקט"ו תפלות חדשות. אולי יותר. ואמרו רבותינו (דברים רבה פר' יא סי' י) שהייתה תפלתו של משה רבינו ע"ה כחרב הבוקעת ועולה עד כסא הכבוד. הוא כל כך התחנן להקב"ה, ואם לא שהיה הקב"ה מונע אותו היה ממשיך להתפלל עוד ועוד, אולי מאה אלף תפלות ואולי יותר.

מה פשר הפצרותיו של משה רבינו ע"ה?

מה פשר ריבוי והפצרה זו? הרי אנחנו מכירים אנשים היום שמוכנים להתפלל חמש מאות וחמש עשרה תפילות רק כדי שיתנו להם לצאת מארץ ישראל... רוצים הם לרדת לחוץ לארץ, ובאמת זו ירידה... מה הייתה התועלת הגדולה של משה רבינו אם יכנס לארץ?!

לקיים חצי מצוה

הרמב"ם בפירושו המשניות למסכת אבות (פ"ד מ"ב) לימד אותנו דבר פלא, חידוש נמרץ, זה דבר מוסר שצריכים לחזור עליו יום יום, וצריך להשכין אותו בלב. אומר הרמב"ם: אתה יודע מה רצה משה רבינו ע"ה? - לא לאכול מפריה ולא לשבוע מטובה, אלא כדי לקיים עוד חצי מצוה!

ערי מקלט

פירוש הדברים, הגה כידוע יש שישה ערי מקלט, ואם ח"ו אדם רצח בשגגה רח"ל, התורה הקדושה נתנה לנו תיקון לדבר, והיא 'גלות מכפרת'. הוא עוזב את מקומו ומשפחתו

וידידיו ומכריו, והולך ל'עיר מקלט', ויושב שם עד שימות הכהן הגדול, וזה יכול להיות עשרות שנים, זה עונש גדולא.

א. חומר עוון רציחה רח"ל

וצריכים לדעת כי 'רציחה' זה העוון היותר נמרץ שיכול להיות, הרמב"ם בהלכות רוצח (פ"ד ה"ט) כתב: "שאף על פי שיש עונות חמורים משפיכות דמים", בכל זאת עוון רציחה גדול יותר, והטעם לזה הוא, כי "אין בהן" בשאר עונות "השחתת ישובו של עולם כשפיכות דמים", העוון הזה של רציחה הוא ההשחתה היותר גדולה של הבריאה, "אפילו עבודה זרה ואין צריך לומר עריות או חילול שבת - אינם כשפיכות דמים, שאלו העונות הן מעבירות שבין אדם להקב"ה, אבל שפיכות דמים מעבירות שבינו לבין חבריו. וכל מי שיש בידו עון זה הרי הוא רשע גמור, ואין כל המצות שעשה כל ימיו שקולין כנגד עון זה, ולא יצילו אותו מן הדין". היום בעוה"ר זה נראה אולי שזה עוון קל, הרבה מסתובבים עם סכין... (והמבין יבין, ומי שלא מבין שישאל את המורים בבתי הספר...).

רשעותו של מנשה מלך יהודה

אבל זה העוון החמור מן הכל, דברי הרמב"ם. והראיה ממנשה מלך יהודה, שהרשיע הרבה, ועשה תועבות הרבה, והעמיד צלם בהיכל (ירושלמי יומא פ"ד ה"ד, וירושלמי סנהדרין פרק י ה"ב). וחז"ל אמרו ששאלו אותו, 'אתה רוצה לעבוד עבודה זרה?' - כל ארץ ישראל לפניך, תבנה בכל מקום שתרצה, מדוע דוקא בתוך בית המקדש ובתוך קדש הקדשים, וכי אין לך מקום אחר?! אמר להם: 'דוקא שם אני רוצה, כדי למרוד בו בהקב"ה!'. זהו יודע בורא - ומורד בו. יש אחד שיצרו תוקפו, קשה לו, אין לו את 'יראת החטא' כראוי, וצריך לתקן את זה, להתחזק ביראת שמים, אבל עדיין הוא עושה את זה מתוך 'תאוה', אבל יש אחד שכל מה שעושה זה לא בגלל שיש לו הנאה מהמעשה, אלא כל המגמה שלו היא להרגיז ולהכעיס את השי"ת - וזה מה שעשה מנשה.

הפסוק מודגיש גודל חטאו של מנשה דוקא בהריגה

והנה חטאיו הגדולים של מנשה מתוארים בספר מלכים ב' (פרק כא), אבל הפסוק שבא ונוקב את חטאיו של מנשה, מודגיש במיוחד "גם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה" (מלכים ב' כא טז), על הרציחות וההריגות שהיה הורג בלא סיבה, ובגמרא סנהדרין (קג:) אמרו שכל יום היה הורג אלף איש, ועל זה הכתוב צועק וצועק וצווח ככרוכיא. אמנם גם על שאר פשעיו הנוראים, אבל הנקודה היותר חזקה זה הענין של 'שפיכות דמים' והרציחות. וכי חסר כל תועבות שעשה? אלא רואים שהחטא הזה של הריגה הוא היפך הנהגת הבריאה, "לא תוהו בראה, לשבת יצרה" (ישעיה מה יח), ועל כן הוא היותר חמור.

תשובת רעק"א על מי שבא על ידו 'גרמא' של הריגה

בעוה"ר נקלש אצלינו חומר וגודל האיסור. מי שיראה בספרי התשובות של גדולי רבותינו שהשיבו

משה רבינו ע"ה הבדיל שלשה ערי מקלט

והנה אחת המצוות בתורה היא להפריש ששה ערי מקלט עבור הרוצחים הללו שרצחו בשגגה, שלשה מהם בעבר הירדן המזרחי ושלשה מהם בעבר הירדן המערבי, בארץ ישראל. בזמן שהיו בעבר הירדן המזרחי נאמר בפרשה הקודמת (דברים ד מא) "אז יבדיל משה", משה רבינו ע"ה הפריש שלשה ערי מקלט עבור הרוצחים בשגגה שיוכלו לנוס שמה, מתוך ששה ערי מקלט שהיו צריכים להפריש, אליהם ינוס הרוצח בשגגה מאת גואל הדם.

אין ערי מקלט קולטות עד שיפרישו את כולם

אבל הלא קיימא לן שאין ערי מקלט קולטין עד שיפרישו את כל השישה (מכות ט:), אבל אם הפרישו רק חלק מהערים, גם אם הפרישו כבר חמש ערים ונס לשם איזה רוצח בשגגה - אין העיר קולטת אותו, וגואל הדם יכול לתפוס ולהרוג אותו. ולכן הגם שכבר

במקרים שונים שארעו איזה אסונות, והיה מישהו 'גרמא' בהריגה, איזה חרדה הם חרדו. בתשובות הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל (מהדורא תניינא סי' א), שאלו אותו, על מעשה ביהודי אחד שפעם אחת לא דקדק כהוגן ולא היה מספיק אחראי בשעת נסיעתו בעגלה, ולא פיקח כראוי על הסוס, ובשעה שירד במורד לא השגיח כל כך ונתהפכה העגלה ומתו ב' נפשות. והגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל משיב בתשובתו, קיבלתי את מכתב שאלתך, "אשר כל הקורא יתפקקו עצמותיו על גודל הסבה אבידת ב' נפשות פתאום ובמאורע כזה", שבא לאדם תקלה זו שהוא 'הרג', והוא משיב לו, "ועל דבר ענין התשובה, לדעתי חמור הענין מאד, וצריך האיש לתשובה גדולה", והוא דן ומפלפל, אם יש 'גלות' בזמן הזה שהרי אין לנו ערי מקלט, ואחר כך בפרטי התשובה והמעשים שצריך לעשות לבקש מחילה מהנפטרים, וללמוד לעילוי נשמתם ועוד.

סדר תשובה לזקן וחלוש

ואחרי כל זה הוא מוסיף, כי היות והוא היה באמת שוגג ולא מזיד, וגם הוא זקן וחלוש, ולכן ראוי להקל עליו, והוא כותב לו סדר תיקון ותשובה, "ולזה במשך שלוש שנים יתענה שני וחמישי וערב ראש חודש ועשרת ימי תשובה ולהשלים התעניתים האלו", כלומר שיתענה מבוקר עד ערב, "ואחרי שלוש שנים יתענה בימים אלו הג'ל עד אחר חצי היום", עד קצת אחרי חצות, אבל לא צריך להשלים התענית עד הערב, "ואם הוא בדרך ורואה שקשה עליו התענית, יפדה התענית בעד ערך ג' פעמים ח"י גדולים שיתן לעניים", ובנוסף לזה, "וכל ימיו לא ילך לסעודת נישואין, וזלת בסעודת צאצאיו, או שהוא שושבין. וכל לילה קודם שהולך לישן יתודה בלב נשבר ובבכיות גדולות ולבקש מחילה וכפרה מה' יתברך", ואם הוא יעשה כן, "יקבל ה' תפלותיו וצדקותיו ותעניתיו ברחמים, וכפר לו כפרה גמורה, ונפשות ההרוגים יתפייסו, ויליצו טוב בעדו". הרי לנו איזה תשובה סידר לזקן וחלוש שנכשל בשוגג, על אחת כמה וכמה אם היה הוא צעיר יותר, כמה חומר העוון. והיום בעוה"ר נקלש מאוד חומר האיסור. וצריך לעורר על זה. ואכמ"ל.

הפריש משה רבינו ע"ה שלוש ערים - רק אחרי שיפרישו גם את שלשת הערי מקלט שבארץ ישראל יהיו הם קולטות.

חפצו של משה רבינו ע"ה להשלים את המצוה

זה הסיבה שרצה משה רבינו ע"ה להיכנס לארץ ישראל - כדי להשלים את המצוה הזו. אמר משה רבינו ע"ה, 'ריבוננו של עולם, ציות אותי להפריש את ערי המקלט בעבר הירדן המזרחי, וכבר התחלתי במצוה, זכיתי להפריש שלוש ערים בעבר הירדן המזרחי, אנא תן לי את הזכות להכנס לארץ ישראל להשלים את המצוה!'. להפריש עוד שלוש ערים גם בארץ ישראל. ונמצא שכל התפלות והתחינות הרבות שמשה רבינו ע"ה היה שופך לפני בורא עולם לבוא לארץ ישראל - תקט"ו תפלות - הכל הוא כדי להשלים את המצוה שהתחיל בה, דהיינו שתהיה לו עוד חצי מצוה.

זכויותיו העצומות של משה רבינו ע"ה

ועתה בואו חשבון: מה היה חסר למשה רבינו ע"ה? מצוה אחת? - לא. חצי מצוה. נניח אפילו הפסיד מצוה שלימה. וכי משה רבינו ע"ה הוא "גברא ערטלאי" כלשון הגמרא (בבא מציעא מו.), האם היה הוא אחד שאין לו שום מצוה? יש אנשים ריקים ופוחזים שאין להם זכויות של מצוות, אבל משה רבינו ע"ה יש לו זכויות שאנחנו לא יכולים לתאר בכלל, אין אנחנו יכולים להעלות בדעתנו את ריבוי המצוות שלו, והלא כל התורה שיש בידינו לאורך כל הדורות היא מכחו. אין לנו גדול בבריאה שיש לו זכויות כמו שיש למשה רבינו ע"ה, כמו שאמר התנא (אבות פ"ה מ"ח), משה רבינו ע"ה זכה וזיכה וזכות הרבים תלוי בו. וכל התורה שלנו באה דרך משה רבינו ע"ה, וכל הלימוד שלומדים בתורה הקדושה מאז ועד עתה זה זכותו וזכויותיו של משה רבינו ע"ה. האם חסר לו זכויות?! חסר מצוה או חצי מצוה, מה קרה?! - אבל משה רבינו ע"ה הואג על ההפסד של 'חצי מצוה!' מה קרה יש אם חסרה לו חצי מצוה?! הרבה אנשים יסכימו לנדב לו משלהם חצי מצוה... (אם נאמר לאחד שזה מה שמשה רבינו ע"ה כל כך רצה, הוא יגיד, 'זה הכל?! זה כל מה שמשה רבינו רצה? אם הוא היה בא אליי הייתי נתן לו מאתים מצוות... או אפילו את כולם...).

מסירותו של משה רבינו ע"ה עבור חצי מצוה

ומה עושה משה רבינו ע"ה כדי לזכות בחצי מצוה? - הוא מתפלל חמש מאות וחמש עשרה תפלות כדי לזכות לבוא לארץ ישראל כדי שיהיה לו 'היכי תימצא' ואת הזכות לקיים את חצי המצוה. על חצי מצוה אתה כל כך מרעיש? תשמח בחצי שעשית! ובאמת מה ההסבר בזה? על חצי מצוה צריך להרעיש כך עולם ומלואו?! וכבר ידוע התירוץ הכללי 'אונס רחמנא פטריה', או 'אם לא עכשיו - בגלגול הבא...', וכהנה וכהנה תירוצים המורגלים אצל

הרבה אנשים. ובכל אופן אצל משה רבינו ע"ה זה באמת דבר פלא שכל כך התאמץ בעבור חצי מצוה.

היודע ערך מצוה - מתמסר אליה

אבל ההסבר הוא שזה עצמו מלמד אותנו כמה נורא הענין הזה של קיום מצוה. כמה אנחנו רחוקים מהרגשה נכונה בענין קיום מצוות. אצלינו מצוה זה דבר של 'מה בכך', בגדר 'זכות' כזו, אתה רוצה - תעשה, לא רוצה - לא הפסדת... לא עכשיו - בהזדמנות אחרת... 'לא נורא'... כי מי שעוד לא יודע מה פועלת מצוה, מה הגדולה שלה ומה הדבקותם השי"ת ע שהיא גורמת, באמת מה אכפת לו חצי מצוה. וגם ממצוה שלימה לא איכפת לו. אבל אצל משה רבינו ע"ה רואים אדם שמבין ויודע מה זה 'חצי מצוה', הוא מפציר ומתפלל חמש מאות וחמש עשרה תפלות כדי לזכות בחצי מצוה! מי שיודע מה היא פעולת מצוה ומה ענינה ומה קדושתה, על כל 'פירור' של מצוה ועל כל 'משהו' של מצוה, הוא מוכן למסור את הנפש.

חכם לב יקח מצוות

משה רבינו ע"ה לא היה מי שמבין יותר ממנו במצוות. "חכם לב יקח מצוות" זה משה רבינו ע"ה כמו שדרשה הגמרא בסוטה (יג.). משה רבינו ע"ה הבין מה המשמעות של כל מצוה ושל כל 'חלק' במצוה, ולכן על הענין הזה של השלמת ערי המקלט הוא עומד ובוכה ומתחנן בחמש מאות וחמש עשרה תפלות שונות. אנחנו אלו שלא מבינים במצוות, וחושבים על מצוות מסוימות שהם 'קלות' ו'לא יקרה כלום אם לא נקיים אותם' חלילה, או מוותרים על פרטים במצוה וכיוצא בזה. אבל משה רבינו יודע מה היא ערכה של מצוה ומה החשיבות והמעלה של כל פירור וכל חלק במצוה, ועל זה הוא בכה והתחנן. זה היסוד שיוצא מדברי רבינו הרמב"ם, וכדאי לראות שם את דברי הרמב"ם הנפלאים והנוראים?

ב. וזו לשון הזהב של רבינו הרמב"ם ז"ל על המשנה (אבות פ"ד מ"ב): בן עזאי אומר הוי ריץ למצוה קלה כבחמורה ובורח מן העבירה, שמצוה גוררת מצוה, ועבירה גוררת עבירה, ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה. וכתב הרמב"ם בפירוש המשניות שם: "כבר העירו החכמים ע"ה על חידוש נפלא בתורה, יש בו זירוז על מעשה המצוות, והוא אומרו: "אז יבדיל משה שלוש ערים" וכו', וידוע שהן לא יועילו, ולא יהיה בהן דין ערי מקלט, עד שיובדלו השלוש האחרות אשר בארץ כנען. אמרו: "יודע היה משה רבנו שאין שלוש שבעבר הירדן קולטות עד שיהו שלוש שבארץ כנען, שנאמר: שש ערי מקלט תהינה", ואמנם הבדיל את אלו לפי שאמר: "הואיל ובאת מצוה לידי אקיימנה". ואם איש כמשה רבנו, משיג האמיתות, השלם שבשלמים, נכסף להוסיף חצי מצוות עשה לכל מעלותיו ושלמותו, מה ראוי לאשר נצטרעו נפשותיהם, ונתחזקה צרעתם ונושנה?!"

להתפלל על רוחניות

שכל אחד ישאל את עצמו: לא חמש מאות וחמש עשרה, רק חמש עשרה תפלות, האם הוא התפלל פעם כדי שתבוא לידו מצוה אחת כהלכה, שהתפלה שלו מחר תהיה כראוי. קרה פעם דבר כזה?! אני עדיין לא מכיר אחד כזה שכל כך התפלל כדי שתבוא לידו מצוה אחת כהלכה. וזה בגלל שאחנו לא מבינים מה זה הענין של מצוה.

מצוה מלשון 'צוותא'

וכבר הדורשים דרשו - כמבואר בשל"ה הקדוש (עשרה מאמרות מאמר ג אות קמו, מסכת יומא פרק דרך חיים תוכחות מוסר אות קסג) - כי 'מצוה' מלשון 'צוותא', מלשון חיבור, כי המצוה היא שמחברת את האדם להקב"ה. וממילא מי שיש לו הבנה וידיעה ויודע שזה עיקר העיקרים, וכמו שלימדונו רבותינו כי עיקר בריאת האדם כדי שיוסיף יותר תורה ומצוות, ויהיה לו קשר הדוק עם השי"ת, ובוה יזכה לשכר היותר גדול להתענג על ה' ולהינות מזיו שכינתו, אדם כזה הוא מבין כמה יקר ונורא ענין של מצוה, והוא יעשה כל מה שבכחו לקיים עוד מצוה ועוד מצוה, מדאורייתא או מדרבנן, וזה גם יביא אותו לקיים כל מצוה ומצוה בשמחה.

תפלה בציבור

בשלחן ערוך (סי' צ ס"ט) יש הלכה שכל אחד צריך לדעת אותה, "ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הציבור", ויש בזה הרבה רווחים טובים, בספר הזהר הקדוש (ה"א דרל"ד ע"א) איתא, שאדם שמתפלל לבד התפלה שלו צריכה לעבור הרבה חקירות ובדיקות עד שתתקבל במרום, אבל אם מתפלל בציבור - נפיש חליהו, ויש בזה כללים אחרים, והתפלה נשמעת ומתקבלת. ואם יתפלל יחיד צריך כוונה כמו שצריך, שהראש שלו יהיה מונח רק בתפלה, ולא שנפתח אצלו 'ספר הזכרונות' מיד כאשר מתחיל ה' שפתי תפתח', לכל המחשבות שלו, וטוב שיש תפלת שחרית שהוא מסדר את סדר היום שלו.... תפלה כזו תביא להקב"ה? על מה שחשבת על אוכל ועל עבודה וכו'... לכן יקפיד על תפלה בציבור, כח של רבים זה דבר גדול. זה לא אומר שהוא 'פטור' מלכוין בשעה שמתפלל בציבור, אלא אפילו אם לא עלה בידו, עדיין לא תדחה התפלה. [ומאוד מאוד נכון ללמוד ולשנן דברות קדשו של רבינו החפץ חיים זצ"ל בספרו שמירת הלשון ח"א (בחתמת הספר) במעלות הגדולות של תפילה בציבור ע"ש].

'אנוס' יתפלל בשעה שהציבור מתפללים

מוסיף מרן ז"ל בשלחן ערוך, "ואם הוא אנוס, שאינו יכול לבוא לבית הכנסת", ו'אנוס' זה לא מה שאנחנו חושבים שאם יש לו ספק כאב ראש כבר אומר 'אני אנוס'... או 'כואב לי השכל'... אלא כוונת מרן ז"ל 'אנוס' היינו אנוס אמיתי, וכמו שכתב המשנה ברורה (אות ט) לפרש 'אנוס' דהיינו שהוא במצב של 'תש כחו', ואם הוא אנוס כזה שאינו יכול לבוא להתפלל בבית הכנסת, מה יעשה? - "יכוין להתפלל בשעה שהציבור מתפללים", יש בזה בחינה של 'זמן ציבור' שיש בזה מעלה, הגם שזה לא תפלה בציבור גמור.

הפסד רווח לא נחשב אנוס

והמשנה ברורה (ס"ק ט) דן מה הדין באנוס ממון, אמנם הוא בריא, אבל לא יכול להתפלל בציבור, כי מפסיד על ידי זה ממון, והמשנה ברורה מפלפל בזה, ומסקנתו, "אבל משום מניעת ריוח, לא ימנע מלהתפלל עם הציבור, דחילוק יש בין מניעת ריוח לבין הפסד מכיסו", יש שני דברים, יש הפסד ממון, ויש מניעת ריוח, כל הדיון זה אם נחסר ממונו ממש, אבל אם זה רק הפסד של רווח זה לא מתיר לו להתפלל ביחידות.

לצאת לתפלה מעוטר בטלית ותפילין

וכאן מביא המשנה ברורה מעשה, הוא מעתיק את זה מהגאון מפרנקפורט רבי יעקב בספר שב יעקב, שהוא 'העיד על הגאון מוה"ר זלמן מירל"ש אב"ד דק"ק האמבורג', היה גאון גדול בן משפחתו של בעל 'פנים מאירות', 'שפעם אחת הלך לבית הכנסת מעוטר בטלית ותפילין כדרכו', כמו שראוי לכל אחד מאיתנו להשתדל לנהוג כך, ללכת לבית הכנסת מעוטר בטלית ותפילין, ויש בזה הרבה מעלות, ובספר הזהר (פרשת ואתחנן דרס"ה ע"א) הפליג מאד בשבח הנוהר בדבר הזה שיוצא מביתו מעוטר בטלית ותפילין מלאכים שומרים עליו ועוד (ע' קף החיים ס"ו כה אות א ואות יב).

עצת היצר

ובעודו בדרכו לתפלה, "פגע בו אדם אחד", ותמיד זה כך, כשאדם הולך לדבר מצוה, היצר גם הוא בא לעשות איתו עסקים... בא לפניו אדם אחד "שהיה לו למכור אבנים טובות", יש לו 'שקית' מלאה אבנים טובות ומרגליות, "ורצה שילך עמו לביתו", כי מקצועו של ר' זלמן היה כמה שהיה מתעסק ומסתחר בתחום הזה, עסק בזה לפרנסתו במשך איזה זמן במשך היום. ואמר לו אותו אחד, 'אני מוכר לך את זה בשליש מחיר'. מישהו אחר היה שומע את זה, מיד מוריד ומקפל את התפילין, מנשק, ועושה עסקים... תבוא תגיד לו 'אסור

לעשות עסקים קודם התפלה! הוא יענה לך מה שישים לו היצר בפיו, דבר ראשון, 'זה רק איסור דרבנן... איפה כתוב שזה אסור?...!', אחר כך אומר לך 'זה רק חסידות, אני צדיק אבל לא חסיד...', ואחר כך יוסיף עוד, 'גם אם רבנן אסרו במקום צער לא גזרו רבנן...', (בפרט צער בעלי חיים...), אחר כך יאמר לך, 'מהרווחים שלי אתן אחוז אחד לצדקה...', כאילו זה 'מתיר' את כל האיסורים, כמו שיש הרבה סבורים שיעשו כל האיסורים ואחר כך יתנו צדקה ובה מפיסים את עצמם. כך היצר אומר לו את כל הספיקות הללו, מסיים היצר 'יש כבר כל כך הרבה ספיקות להתיר, בודאי זה מותר!... מותרים לך!'.
שמחתו שהפסיד אלפי רובלים

אבל לא כך נהג ר' זלמן, **"והגאון השיב לו שימתין עד שיבוא מבית הכנסת"**, עכשיו אני לא יכול, אני הולך לקבל פני שכינה, אני הולך להתפלל תפלת שחרית עוד שעה ניפגש ונדון בזה. עכשיו אני הולך לעשות את העסק הכי גדול שלי - להתפלל להקב"ה. אחרי שאסיים את העסק הזה, אוכל להתפנות לעסק שלך. אבל אותו אחד לא חיכה לו, הוא הלך לדרכו לחפש מיישהו אחר שיואיל לקנות ממנו את הסחורה, ובאמת מצא שם בעיר מיישהו אחר שעשה אתו את העסקה, **"ובתוך כך מכרן לאחר, והאחר הרוויח בהם כמה אלפים רובלים"**, כי באמת הייתה זו עסקא טובה, והיה בזה רווח גדול. ובאו וסיפרו את זה לר' זלמן שהפסיד את כל הרווח הזה, אמרו לו, 'ראה, אילו היית מתעכב כמה רגעים היית יכול לגמור למזל טוב את העסקה הזו ולהשתכר ולהרוויח מיליונים! ומחמת שדחית אותו הפסדת את כל הרוו העצום הזה'. **"ושמח הגאון שמחה גדולה"**, צהלו פניו של ר' זלמן לרוב שמחתו. מדוע? - על **"שהשליך מנגד ממון רב עבור תפלת ציבור"**. הרי לנו הנהגה של אדם גדול.

ההפסד מגדיל את יקרות המצוה

אדם אחר אם היה שומע דבר כזה שהפסיד כל כך הרבה כסף מחמת התפלה בציבור, היה מתעלף... ושבוע לאחר מכן כל פעם שהיה הולך לבית הכנסת להתפלל היה נזכר בתפלה הזו שבועטייה 'הפסיד' את הממון הרב, והיה מצטער על זה. אבל הגדולים? - אדרבא, ההפסד של הכסף מגדיל ומרומם אצלם את יוקר מעלת המצוה. ובפרט בעת שיוודעים ומאמינים, כי שום נזק וצער לא יכול להגרם כתוצאה מהקפדה על דקדוק ההלכה וקיום המצוות.

השמחה על שעמד במלחמת היצר

אנחנו שומעים את הסיפור מצטערים על ההפסד של אלפי הרובלים... אנחנו לא היינו בעסק הזה ורק לשמוע את ההפסד הלב שלנו נצבט... אבל הוא שמח שמחה גדולה שעמד בנסיון, שבעבור תפלה בציבור הפסדתי אלפי אלפים רובל של רווחים. כי הוא הבין מה זה

המעלה של תפלה בציבור. גדולי רבותינו ידעו מה הערך העצום של כל מצוה. זה הסיבה שהיה לו שמחה עצומה שעמד בנסיון הזה. 'הצלחתי לכונן את יצרי'. הראיתי את חשיבות התפלה אצלי שהיא גדולה יותר מכל כסף וזהב. בודאי הוא לא הפסיד, והפירות ופירי פירות בודאי עומדים לו לעולם הבא.

אין אדם שומע לי ומפסיד

כי זו הסתכלות של יהודי אמיתי, שמוטב לאבד ממון והנאות בזה העולם הנפסד, לוותר על ה'תרי זוזי', ולקנות ולהרוויח קניני נצח לעתיד. וכל חיי האדם רצופים בנסיונות בדבר הזה, כאשר בא היצר לאדם ומנסה לפתות אותו לוותר קצת על חיי התורה והמצוות שלו, וללכת אחר רצונותיו ותאוותיו. סיפרו לי בעלי חנויות, ששמו לב שיש זמן מסויים שבו נכנסים לפתע הרבה קונים. מתי? - סמוך לשקיעה. כאשר על בעל החנות לסגור את החנות ולהתפלל תפלת מנחה, באים הלקוחות... אולם על האדם לזכור שאם הוא שומע ליצרו, הוא מפסיד נצח. ולא עוד אלא שהובטחנו, כי מי שלא ישעה לתאוותיו ולא יפנה אחר יצרו, לא יפסיד מאומה, כאשר אמרו רבותינו במדרש (דברים רבה פר' ד) "אמר הקב"ה אין אדם שומע לי ומפסיד".

המשנה ברורה מעתיק מעשה זה

והמשנה ברורה שהוא ספר פסק הלכה מובהק [החפץ חיים הקדיש את חייו כדי לברר וללבן כל סעיף וסעיף כדי שתהיה הלכה ברורה ומזוקקת. שלשים שנה מחיו הקדיש לזה], וכמעט ואין בו סיפורים ומעשיות אלא בירורי הלכה פסוקה, ובכל זאת העתיק החפץ חיים את המעשה הזה, זאת משום שזה לא סיפור סתם, אלא זה הלכה פסוקה לדידן. כי קיום מצוה זה 'נצח'. וזו הייתה בקשתו של משה רבינו ע"ה - 'נצח'. כל שאר ענייני עולם הזה, הכל הבל וריק. העיקר זה לנצל את הזמן שלנו כאן בעולם הזה להפוך אותו ל'נצח'.

הכח העצום שניתן לנו להפוך שניה ל'נצח'

שמעתי מאדם גדול, דע לך, השי"ת נתן לאדם כח נורא, נתן לנו יכולת להפוך 'שניה' - ל'נצח נצחים'. מה זה שניה? - זה 'כהרף עין'. עד שאתה אומר 'שניה', היא כבר עברה וחלפה. אין לזה שום אחיזה וממשות. אבל הקב"ה נתן לנו יכולת להפוך את השניה הזו ל'נצח'.

ביקשו מהגרי"ס שיתאר מהו 'נצח'

'נצח', אין לנו שיעור בדעת לתפוס ולעכל מה זה, מה הכוונה 'נצח'. פעם ביקשו מהגאון רבי ישראל סאלנט זצ"ל שיסביר ויתאר מה זה המושג של 'חיי נצח'. כי 'חיים ארוכים' אנחנו יכולים להבין מה זה, שהרי אנחנו רואים אנשים שחיים מאה שנה ויכולים לדמיין גם משהו שחי אלף שנה, אבל לחשוב על עשרות אלפי שנה או מיליוני שנים, דעתנו קצרה מלהכיל. ביקשו מר' ישראל: 'תתאר לנו מה זה נצח נצחים'.

המחשבה מהו תחילת 'נצח'

אמר להם רבי ישראל, תתארו בדעתכם, תחשבו על חדר ענק שמלא כל כולו ב'גרעינים', מהקרקע ועד התקרה, ופעם במאה שנה מגיעה ציפור ואוכלת גרעין אחד בלבד. כמה זמן יקח לה לגמור את כל הגרעינים שבחדר? - זה נקרא התחלה של 'נצח'!...

על ידי שניה אחת יזכה לעולמי עד

נתן הקב"ה כח לאדם להפוך את השניה האפסית לכאורה, לזמן נצחי בלי גבול. על ידי תורה ומצוות. אדם נתן צדקה, השניה הזו נהפכה לנצח. אמר מילה אחת של תורה, זה נצח, זה מצוה מדאורייתא (הגר"א שנות אליהו ריש פאה). ומה'שניה' הזו הוא ישב ויתענג בעולם הבא לעד ולעולמי עולמים.

תפלתו של משה רבינו ע"ה על 'נצח'

ועל זה משה רבינו ע"ה ביקש, על 'חצי מצוה'. הוא ביקש 'נצח'. הוא ביקש לחיות כאן כדי לקיים יותר מצוות. זה מה שהוא רצה. (לא כמו האנשים שמתפללים תקט"ו תפלות כדי שיוכל גם השנה הזו לנסוע לאיטליה או לשווצריה... על זה הוא מתפלל, 'ריבון העולמים, נסעתי רק בחורף, גם בקיץ אני רוצה לנסוע!...', על כן הוא מקדים תפלה 'לעולם יקדים אדם תפלה!...').

כמה קנייני נצח זכינו לקנות בשנה החולפת?!

כמה גדול הוא רווח של שעה קלה בעולם הזה, כמה שהאדם יכול להרוויח ברגע אחד, נורא ועצום. ועל ידי התבוננות יכול להשיג פלאות. בפרט שאנחנו נמצאים בסוף השנה, וכבר מתקרבים ל'ראש השנה', וכמה צריך לתת את הלב 'הנה חלפה עוד שנה, מה עשית בה? מה סיגלת לי בה? איזה תורה ואיזה מצוות?!'. כמה קנייני נצח יצאו לי מהשנה החולפת?!

כמה גדולה מעלת הזמן

ובמנו שכתב הגאון רבי ישראל יעקב לובצנסקי זצ"ל הי"ד - היה חתנו של הסבא מנובהרדוק זצ"ל, והוא היה המשגיח של ישיבת ברנוביץ (עקבי ישראל פרשת ואתחנן עמוד קנח), "ויצא לנו מזה להתבונן כמה גדולה מעלת הזמן שעל ידו יכול האדם לזכות לדברים החמורים יותר מכל חיי העולם הבא".

הקב"ה משלם לרשעים שכרם בעולם הזה

והוא מוסיף, "ובזה ביאר הגה"צ מוה"ר רבי נתן צבי פינקל זצ"ל", הסבא מסלבודקא, "מה שאמרו חז"ל על הפסוק ומשלם לשונאי על פניו להאבידו, שהקב"ה נותן לרשע שכר מצוותיו בחייו, כדי להאבידו מחלקו בעולם הבא", בפרשה שלנו הפסוק הזה, "ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו" (דברים ז י), ומפרש תרגום אונקלוס, שהכוונה היא שהקב"ה נותן להם את שכרם בעולם הזה. הקב"ה משלם לרשעים את השכר על המצוות שיש להם - כבר כאן בעולם הזה, כדי שלעולם הבא לא יישאר בידם זכויות, אלא יאבדו בגהינם.

הכבוד הגדול שחלקו לאפיקורס'

הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד סיפר, שפעם אחת הוא היה באיזה עיר גדולה בחו"ל, ועבר שם יהודי רשע, 'מין' ואפיקורס' גדול, אבל זכה שעשו לו כבוד כזה שלא נשמע מעולם, 'כבוד מלכים' חלקו לו בעיר ההיא. והוא התפלא, רשע כזה גדול זוכה לכבוד כזה גדול, כמו הכבוד שעושים למלך?! וזה הפליא אותו, מה פשר הדבר?! והוא שאל את השאלה הזו את רבינו החפץ חיים זצ"ל.

כל הכבוד העצום בעבור שענה פעם אחת 'אמן יהא שמיא רבא'

אמר לו החפץ חיים זצ"ל, 'יכול להיות שבילדותו הוא אמר פעם אחת 'אמן יהא שמיא רבא'. והרי לרשע צריכים לשלם לו את שכרו כאן בעולם הזה, ואיך ישלמו לו? - נתנו לו כזה 'כבוד', שבזה הוא אכל את שכר המצוה כאן בעולם הזה. הרי לנו איזה שכר עצום ורב, רק על 'אמן יהא שמיא רבא' שענה פעם אחת, כל כך הרבה 'כבוד' כנגד המצוה הזו. וכידוע 'כבוד' זה העונג היותר גדול שיכול להיות לאדם. הולך ברחובה של עיר וכולם מרעים לו ומוחים כפיים, ויש 'צלמים', והוא יושב ומסתכל ונהנה... כולם עומדים ורואים את המעמד הזה... וכל זה בשביל 'אמן יהא שמיא רבא' פעם אחת שענה בילדותו!

שכר מצוה בהאי עלמא ליכא

אבל יש כאן שאלה, הרי הסברנו שהשכר של מצוה הוא 'נצח', אם כן, עדיין קשה, כמה שקיבל שכר של 'כבוד' בעולם הזה, הרי אין זה 'נצח'. אם כן איך אפשר בעולם הזה לקבל שכר של מצוה!? כך שאל הסבא מסלבודקא, "אשר לכאורה יפלא מאד, הלא כבר אמרו, ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא" (קידושין לט:), אי לשלם שכר על מצוה שהיא 'נצח', בעולם הזה. "וכתב הגר"א ז"ל" מה הסיבה לזה שאי אפשר לשלם שכר מצוה בעולם הזה, "דליכא במה לשלם", כי זה 'נצח', "שלא נוכל לפרוע בשכר זמני בעד מצוה נצחית", השכר שיש בעולם הזה, הוא 'זמני', אבל מצוה היא 'נצח', אי אפשר לשלם בשכר שהוא 'זמני' מה שהוא 'נצח'. "ואם כן, איך משלם לשונאיו בעולם הזה?!"

על 'כבוד' מקנים מהשכר הרוחני לעתיד לבוא

אלא ההסבר הוא, שיש אופנים שבהם 'נאכל' שכר המצוה כאן בעולם הזה. אומרים בשם הגר"א ז"ל (כתר ראש אות קלז), על 'כבוד', שהוא הנאה רוחנית - מנקים לו משכרו לעולם הבא (וע"ע ספר חסידים סי' פד, ובמה שכתב רבינו שליט"א בהגהות אמרי יעקב על ספר חסידים שם). כי 'כבוד' זה לא הנאה גשמית, הוא לא אוכל ושותה וכו', אלא זה הנאה רוחנית, וזה יכול לבוא כנגד הנאה רוחנית בעולם הבא.

אריכות ימים - קנין נצח

והאופן השני, שזוכה לחיים, אומר הסבא מסלבודקא, הוא מה שהקב"ה מאריך את ימיו. "ואמר הוא ז"ל, כי הקב"ה נותן להרשע חיים, שמאריך ימיו, והזמן הוא חומר לנצח, שעל ידו יכולים לקנות חיי הנצח, על כן נחשב זה לדבר נצחי, כי מכל רגע ורגע יכול האדם לקנות חיי עולם הבא אם יתנהג בו כדבעי בתשובה ומעשים טובים".

הסיבה שיש רשעים שמאריכים ימים

וזה פשר דבר שאתה רואה שהרבה רשעים מאריכים ימים, וכי רשעות זו סגולה להאריך ימים!?!... הרי יש לך כאלה רשעים שמסברא מזמן היו צריכים להיות במקום אחר בגלל רשעותם, והם עדיין מאריכים ימים (ושמא עשו 'ברית' עם 'מלאך המוות...'). אבל ההסבר הוא ש'זמן' זה חומר לנצח. יכולת להפוך אותו לנצח נצחים אם היית מנצל אותו כראוי, יכולת לקנות בו חיי עד. אם כן זה שכר תשלומים של 'נצח' כנגד 'נצח'. הקב"ה נתן לו את התשלומים שלו בעוד ימים בחיים, עוד שנה ועוד שנה, כנגד ה'נצח' שמגיע לו על איזה מצוות שיש בידו. הפרעון שלהם זה אריכות ימים שלהם, זה הסוד, וזה פשר דבר.

חומר התביעה לנצל את ה'חיים'

ואם כן אוי ואבוי למי שלא מנצל את השנים שלו לתורה ולמצות ומעשים טובים, אלא הוא מאותם "אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן, ושוגים כל שנתם בהבל וריק - אשר לא יועיל ולא יציל", כלשון הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ג ה"ד). "ומעתה כמה עלוב האדם שהוגה כל שנתו בהבלי הזמן, ואינו חי בלבנו גם חשבון אחד להרגיש יקרת החיים, וגם מי שעושה תורתו עראי ואפשר לו לעסוק בתורה ובתשובה ואינו עוסק בה כראוי".

צערו של משה רבינו ע"ה על הפסד חצי מצוה

תבדקו ותראו, רבותינו תמיד ענייני העולם הזה זה היה אצלם בגדר של 'דיעבד'. מה שיכל - יכל. בדיעבד. מינימום. כי האדם לא נברא בשביל זה. החיים ניתנו לנו לנצל אותם לתורה ולמצוות ולאסוף עוד מצוות ומצוות. וזה מה שלימד אותנו משה רבינו ע"ה, תקט"ז תפלות עבור מה? - עבור חצי מצוה. כמה זה נורא כל מצוה. כל כך ריבוי תפלות לעוד היכי תמצוי לקיום מצות, לעוד מצוה ולעוד נחת לבורא יתברך. ולא היה חסר למשה זכויות, אלא שמושה רבינו ע"ה הוא הבין מה זה 'מצוה', ואם חסר לו חצי מצוה, זה כואב וזה מפריע לו הרבה, והוא מתפלל בשביל זה, הוא מתחנן ומבקש מהקב"ה חמש מאות וחמש עשרה תפלות - שונות! - כדי שהקב"ה יעזור לו והוא יזכה בעוד חצי מצוה אחרונה.

לנצל ולאסוף כמה שיותר זכויות

וכל זה מוסר גדול לדידן, אנחנו לפעמים לא מתבוננים כראוי, והמצוות נשמטות ועוברות לנו מתחת ליד, והאדם מפיים את עצמו 'לא נורא', ויש לו גם ראייה... 'הרי הגמרא (עירובין יט). אומרת פושעי ישראל מלאים מצוות כרימון. אם כן, אפילו אם אני כפושעי ישראל, יש לי מצוות כרימון. לא חסר לי...'. למה תהיה רימון אחד? אולי תהיה שני רימונים!...! תאסוף עוד זכויות. מה שאפשר יותר לנצל את הזמן לתועלת להתקרב לקב"ה, ולהרוויח עוד דף גמרא ועוד משנה ועוד מצוה, כולו רווח וכולו ברכה, לעד ולנצח נצחים!

'זהגיעו ימים אשר תאמר אין לי בהם חפץ'

ויפה שעה אחת קודם. אחר כך יגיעו ימים אשר אין בהם חפץ כמו שאמר שלמה המלך ע"ה "והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ" (קהלת יב א), ואפילו אם הוא רוצה - הוא כבר לא יכול בזקנותו, כוחות הגוף עוזבים אותו, ואמנם נפשו יותר משכילה ומבינה, והוא רוצה - אבל אין לו כח. תגיד לו 'תשב תלמד ארבע - חמש שעות ברציפות', הוא יאמר לך 'אני לא יכול אפילו בתשלומין...'. אין לו כח. לכן עכשיו, בעודו איש, תנצל את הזמן. לא לדחות. עכשיו זה הזמן להוסיף כמה שיותר בעסק התורה והמצוות. וה' יזכנו. ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

חידו"ת פרשת ואתחנן

א. בענין ועתה ישראל שמע

דברים (ד' א'): "ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות, למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ אשר ה' אלהי אבותיכם נתן לכם".

ויש לי להבין מדוע כאן משה פונה אל בני ישראל ואומר להם ועתה ישראל שמע, ומקדים ישראל לשמע, אבל בשאר המקומות משה רבינו מקדים את הציוי ואומר שמע ואחר כך ישראל, כמו שם בדברים (ה' א'): "ויקרא משה אל כל ישראל ויאמר אלהם שמע ישראל את החקים ואת המשפטים אשר אנכי דבר באזניכם היום ולמדתם אתם ושמרתם לעשתם", וכן שם (ו' ד'): "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד", ושם (כ' ג'): "שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על איביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם", ועיין.

ב. בענין חכמה בינה דעת

דברים (ד' ו'): "ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה".

ונתעוררתי בס"ד דבכל מקום התורה מזכירה שלש דרגות של "חכמה בינה ודעת", ולדוגמא בספר שמות (ל"א ג'): "ואמלא אתו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת", ובספר דברים (א' י"ג): "הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידועים לשבטיכם", והארכתי במקום אחר בס"ד, ואילו כאן נזכרו רק שתי דרגות "חכמה ובינה". ולא נזכר ענין "דעת", וצ"ב.

ונראה לי בס"ד דהנה רש"י ז"ל שמות שם פירש: "חכמה, מה שאדם שומע דברים מאחרים ולמד: תבונה, מבין דבר מלבו מתוך דברים שלמד: דעת רוח הקדש", ומפורש דדעת ענינו רוח הקודש, ואנן קיימא לן דהגויים משוללים ומופקעים מכל ענין של השגה וענינים רוחניים וכו' עיין בספר דרך ה' (ח"ב פ"ד, וח"ד פ"ז), ובספר נפש החיים (שער א' פרק ד'), ולכן כשהתורה מדברת אודות השגת העולם היא מזכירה רק ענין חכמה ובינה ולא נזכר ענין הדעת והבן כי קצרתי. [וההיא דאמרו במדרש תנא דבי אליהו (פ"ט) יש ליישב ועיין לגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן מלובלין ז"ל בספרו ישראל קדושים (ס"ו ד'), ובדברי הרמח"ל ז"ל במאמר העיקרים (בענין הנבואה, בסופו) ואכמ"ל].

ובזה מפרש אני לעצמי ענין יוסף ופרעה, שבספר בראשית (מ"א ל"ג) אומר לו יוסף לפרעה: "ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתהו על ארץ מצרים", וגם פרעה אומר שם (פסוק ט"ל): "ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע אלהים אותך את כל זאת אין נבון וחכם כמוך", והיינו כנ"ל דבגויים אין להם שייכות לבחינת "דעת", ולכן נזכרו כאן רק בחינות חכמה ובינה ודוק, ובמקום אחר כתבתי באופן נוסף בס"ד.

ג. בענין כל המרבה התפילה ותחנונים הרי זה נענה

דברים (ד' ז'): "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו".
 ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל כה תרגם: "ה' יתיב על כורסיה רם ומנטל ושמע צלותנא
 בכל עידן דאנן מצליין קמיה ועביד בעותן", ובתרגום ירושלמי שם: "ארום היידא
 אומא רבא דאית לה אלהא דיקרב לוותה כיי אלהן בכל שעה די אנן קריין ליה והוא עני יתן".

והרשב"ם ז"ל שם (בסוף הפרשה) הביא מדרש חז"ל: "אמר רבי זעירי, אדם יש לו בן בית פעם
 ראשונה נכנס אצלו ומושיבו על המטה, שנייה על הכסא, שלישית על ספסל, רביעית
 אומר כמה פלוני דוחק עלי ומטריחני, אבל הקב"ה כל ישראל דוחקין אותו בתפילה והוא שומע
 ושמח לכך נאמר מי כה' אלהינו בכל קראנו אליו".

וראיתי לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספר צוואה מחיים (אות ה') שכתב: "וכבר ידוע מה שכתב
 רב סעדיה גאון ז"ל כי כל שאלה ששואל האדם מהקב"ה אפילו אם אין האדם עצמו
 ראוי שישמע ה' תפילתו, אם התפילה היא לכבודו ית"ש - שומע ה', ולכן תהיה כל מגמתו
 להתפלל אל ה' על בניו ועל בנותיו שלא יבואו לידי עבירה ולידי דבר מכוער וה' ישמע תפילתו
 וכו', וכבר קבלנו מרב סעדיה גאון ז"ל כי כל תפילה שיתפלל האדם לכבודו יתברך לשם דבקות
 באל, הגם כי אינו ראוי, ה' שומע תפילתו" ע"ש, ועיין עוד לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו
 עתרת החיים (דק"ח ע"א), ובספרו כף החיים (סימן י"א אות כ'), ובספרו מועד לכל חי (סימן י"ג אות
 י"ד), ובספרו חיים לראש (פסקא כ"ב דכ"ה ע"א) ע"ש.

וכבר העירוני בחיבורי תוספת חיים על ספר צוואה מחיים (דף ט' אות י') הנדפס בשנת תשל"ו,
 שלפי שעה נעלם ממני ולא ידעתי היכן כתב כן רב סעדיה גאון ז"ל, אבל הבאתי שם דברי
 רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן ק"ל): "יש אדם שאינו זכאי שיקבל המקום ב"ה
 תפילתו אלא בעבור תוקף תחנונים ודמעות עיניו אשר תמיד בוכה ומתחנן, אף על פי שאין בידו
 זכות ומעשים טובים מקבל הקב"ה תפילתו ועושה חפצו. ואם שואל אדם דבר שהוא שבח
 לבוראו, כגון על לימוד תורה, או דבר אחר מחפצי שמים, ושופך את נפשו עליו - הקב"ה שומע
 תפילתו ועושה לו חפצו" ע"ש.

ברכות (ל"ב ב'): "אמר רבי חנין אמר רבי חנינא כל המאריך בתפילתו אין תפילתו חוזרת ריקם
 מנא לן ממשה שנאמר ואתפלל אל ה' ארבעים יום וארבעים לילה, וכתוב בתריה וישמע
 ה' אלי גם בפעם ההיא". "ומאריך" גדרו מרבה שמתפלל חוזר ומתפלל וכפי שביארתי היטב
 בחיבורי יחי יוסף (סימן ו') עיין שם מפי ספרים וסופרים.

ושם ברכות (נ"ה סע"ב): "אמר רב יהודה אמר רב (דק"ס) שלשה דברים המאריך בהם מאריכין לו
 ימיו ושנותיו של אדם המאריך בתפילתו" והקשו: "והמאריך בתפילתו מעליותא היא, והא
 אמר רבי חייה בר אבא אמר רבי יוחנן כל המאריך בתפילתו ומעייץ בה סוף בא לידי כאב לב"
 וכו', ומשנו: "הא דמעייץ בה, הא דלא מעייץ בה, והיכי עביד דמפיש ברחמי". ויש לפרש דמפיש
 ברחמי היינו שמרבה להתפלל וחוזר ומתפלל, וכמשנ"ת. [ודע דנהג רב כדבריו שלו עצמו, שהרי

מנהגו של רב היה להאריך הרבה בתפילתו כאומרם בירושלמי ברכות (פ"ד ה"א ד"א סע"א), ורב נאה דורש ונאה מקיים ודוק].

והגאון הקדוש רבי חיים ן' עטר בספרו חפץ ה' לברכות (שם) שכה כתב: "וקאמר דמפיש ברחמי, פירוש דהוה סלקא דעתיה דמאריך דקאמר היינו שבכל מילה ומילה מכוין בה ביותר, ויאריך בה כדי שישמע השי"ת לעשות דבריו, וכדייק פרש"י ז"ל וכו', אבל השתא משני דמפיש ברחמי, דהיינו שירבה בתפילות ותשבחות אל שומע תפילה, והיינו **דמפיש** ברחמי, וכהא דאמרין במקומות אחרים "אמר כ"ד רננות ולא נענה" [שבת ל' א'], וכהא דדרשו רבנן [דב"ר שם] במלת ואתחנן שהתפלל משה תפלות כמנין ואתחנן, וזהו מפיש ברחמי, ולא ברוב כוונה" עכ"ל.

יומא (כ"ט א'): "אמר רבי אלעזר למה נמשלו תפלתן של צדיקים כאילת לומר לך מה אילה זו כל זמן שמגדלת, קרניה מפצילות, אף צדיקים כל זמן **שמרבין** בתפילה תפלתן נשמעת", ושוב הרי לך שריבוי התפילה גורם שאכן תשמע התפילה.

ובמדרש תהלים (ס"פ כ"ז): "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבבך וקוה אל ה', אמר רבי חייא בר אבא אם נתפלת וחזרת ונתפלת תהא מבושר שנסמעה תפילתך והוא עתיד לעשות בקשתך, מה טעם, קוה אל ה' חזק ויאמץ לבבך משום וקוה אל ה'" ע"ש.

ושם במדרש תהלים (פ"ד ס"ג): "אמר רבי זעירא אדם יש לו אוהב כל זמן שהוא מבקש ממנו צרכיו ושאלותיו הוא שונאו ומרחיקו, אבל הקב"ה אינו כן אלא כל זמן שאדם מבקש צרכיו ושאלותיו הוא מחבבו ביותר, שנאמר קרא אלי ואענך ואגידה לך, וכו', הקב"ה כל מה שישראל דוחקין ובאים למקום תפילתו שמחה היא לפניו, לכך נאמר מי כה' אלקינו בכל קוראינו אליו" ע"ש. והרשב"ם ז"ל הנ"ל גרס: "הקב"ה כל מה שישראל דוחקין אותו בתפילה הוא **שומע** ושמת" ע"ש.

ובמדרש תנא דבי אליהו זוטא (פרק ו'): "אמר לו הקב"ה למשה, הריני מודיעך מקצת מדותי, כשאני רואה בני אדם שאין בהם תורה ומעשים טובים וכו', **ומרבין תחנונים** לפני, אני נזקק להם שנאמר פנה אל תפלת הערער" וכו'.

ובמדרש תנחומא (פרשת וירא ס"א): "אמר להם הקב"ה לישראל הוּו זהירין בתפילה שאין מדה אחרת יפה ממנה, והיא גדולה מכל הקרבנות, ואפילו אין אדם כדאי לענות בתפילתו ולעשות חסד עמו, כיון **שמתפלל ומרבה בתחנונים** אני עושה חסד עמו" ע"ש,

ועוד במדרש תנחומא (פרשת מקץ ס"ט): "צריך האדם להשכים לתפילה שאין לך גדולה מן התפילה, תדע לך שהרי משה נגזר עליו שלא יכנס לארץ ישראל ולא לראותה, **ועל שהרבה בתפילה** כתיב בו ויראהו ה' את כל הארץ".

ובמדרש הגדול ויקרא (פרשת בחקתי פכ"ו פ"ט דף תשל"ה): "ופניתי אליכם, פונה אני לקבל תפילתכם, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם אף על פי שחטאתי לפניך בבקשה לפניך כשמתפללין לפניך ישראל הט אונן אל תפלתם, אמר לה הקב"ה ומה בשעה שלא דרשוני עשיתי למען שמי, אם חוזרין בהן ובאין לפתחי **ומרבין תפילה ותחנונים** לפני לא כל

שכן שלא אעלים עיני משמוע תפלתם ואתרצה להן ואחזור ואפנה עליהן שנאמר ופניתי אליכם" ע"ש.

ומדברות חז"ל שהבאתי לעיל בס"ד מצאנו מקור נפתח לקבלת רב סעדיה גאון ולדברי רבינו יהודה החסיד, ודברי קדשם מן המקדש הם יוצאים, זיע"א.

ועיין גם בדבריו המופלאים של רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה בראשית (כ"ה כ"א), ודברים (י"א י"ג, ול"א י"ד), ובספרו כד הקמת (ערך תפילה) שהאריך בנפלאות עזוז כח התפילה לשדד המערכות, לשנות הטבע, להנצל מן הסכנה ולבטל הנגזר, ומה שביארנו בזה בס"ד בחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן י"ג) וצריך לכאן.

ומרנא ורבנא מופת הדור בעל קהילות יעקב זצ"ל בספרו היקר חיי עולם ח"ב (פרק כ"ח דף מ"ב) כתב: "ואמר רבי חנינא כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם, ונראה דהוא הדין המתפלל תפילה קצרה מאד, אלא שהוא מבקש על זה זמן רב בכל יום, שהוא בכלל המאריך בתפלתו". ועיין בחיבורי יחי יוסף (סימן ו') ומה שהוספנו במהדורה בתרא שם בס"ד.

ובאמת המדקדק והמעייין בעינא פקיאח בדברי רבותינו במדרשים הנ"ל, יראה שלא אמרו אלא שהמרבח בתפילה ובתחנונים תפלתו ובקשתו נשמעת כנ"ל, ומשמעות הדברים שלא רק אם בקשתו על ענינים רוחניים ועבודת השי"ת וכו', אלא כך כוח ריבוי התפילה לפעול שבקשתו תתמלא ואפילו בצרכי הגוף הגשמיים, עיין היטב בדבריהם ז"ל ודוק.

ד. בענין תפילה קנין התורה

דברים (ד' ז'): "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו". ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל כה תרגם: "ה' יתיב על כורסיה רם ומנטל ושמע צלותנא בכל עידן דאנן מצליין קמיה ועביד בעותן", ובתרגום ירושלמי שם: "ארום היידא אומא רבא דאית לה אלהא דיקרב לוותה כיי אלהן בכל שעה די אנן קריין ליה והוא עני יתן". נדה (ע' ב'): "שאלו אנשי אלכסנדריא את רבי יהושע בן חנניא מה יעשה אדם ויחכם. אמר להן ירבה בישיבה וימעט בסחורה. אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל להם. אלא יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו, שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. תני רבי חייא משל למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו ומשגר לאוהביו ממה שלפניו. מאי קא משמע לן דהא בלא הא לא סגי". ופירש רש"י ז"ל: מאי קא משמע לן, למה ליה למימר להו ירבה בישיבה, הואיל וברחמי הדבר תלוי".

ובתב מהרש"א ז"ל שם: "לעיל (ט"ז ב') אמרו שהם תחת הגזירה, שמלאך הממונה על ההריון אומר טפה זו מה תהא עליה חכם או טפש עשיר או עני, ואמרינן נמי בעלמא חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא, אבל אמרו הכא מה יעשה אדם ויחכם לשנות הגזירה שנגזרה עליו להיות טפש, ואמר שירבה בישיבה כו', כי בהשתדלות ועסק גדול על ידי סיוע

דשמיא בתפילה ובזכויות אפשר לשנות הגזירה, וכדמסיק דהא בלא הא לא סגי"א. [ועיין היטב מהרש"א תענית (כ"ג ב' ד"ה עמי) וצ"ע].

ומבואר באר היטב דלהשגת התורה וחכמתה צריך האדם לבקש ולהעתיר לקב"ה שיחננו חכמה בינה ודעת, והמתבונן בדברי התלמוד בעינא פקחא יראה שהיתה הוה אמינא לומר שאין צריך אלא רק לבקש ולבקש על חכמה ויזכה לה, **ואפילו לא ילמד כלל**, שעצם התפילה תפעל שיזכה לתורה, וכדפרש"י וכנ"ל, עד דאסיקו דהא בלא הא לא סגי ודוק.

ומפורסמים דברות קדשו של גאון הגאונים רבינו יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו יערות דבש ח"א (דרוש ד'): "כל מה שקרה לאיש ישראלי הוא בהשגחה פרטית מכוון לגמול מעשיו, וכפי הנהגתו יום ביומו, כן ימצא במקרים המתחדשים לו, ובדוק ומנוסה, אם יתפלל אדם שחרית וקריאת שמע בכונה, שבו ביום יזכה לדבר מצוה ויצליח בעסקיו ואף שלשעה יחשוב שאינו, בסופו ימצא שכן הוא, ואיו צריך לומר שיצליח בו ביום בתורה, ומצוה גוררת מצוה, וכן להיפך, אוי לי על שבירי, בעת שאיני מתפלל בכונה כראוי, כל היום אין שמועתי בתורה מכוונת וקרעים אלביש, ולהיפך אם אזעק ואשוע לה' מקירות לבבי בתפלה לחונני דעה כי דלותי עד מאוד בעו"ה, אף הוא ירחם עלי להאיר עיני בתורתו.

ולכן עם נבון וחכם, אל תאמרו הא דעדיף זה מחבירו לרוב שכלו ועוצם חכמתו ובינתו, לא כן הוא, שקר נחלתם, רק מתת ה' הוא כאשר נוחיל טובו וחסדו הגדול ברב תפלה ותחנונים, ואין לך דבר שמזכה לאדם להשיג ישרות התורה, ולפענח מצפונים בדרכי יושר ואמת, אלא להתפלל לה' בדמע שישוב וירחמנו כי אל שומע תפלה הוא וקרוב לכל קוראיו באמת", עד כאן דברות קדשו הנוראים זיע"א.

לאור כל זאת ש"אין לך דבר שמזכה לאדם להשיג ישרות התורה, ולפענח מצפונים בדרכי יושר ואמת, אלא להתפלל לה" וכנ"ל, זה רבות בשנים הייתי תמה מדוע תנא דמסכת אבות פ"ו ששנה ארבעים ושמונה קניני תורה ולא הזכיר יחד אתם קנין "תפילה", ולפי שעה לא ראיתי שרבותינו המפרשים נ"ע עמדו בשאלה זו, ונעלם ממני טעמו של דבר.

והאמת דהרבה דרכים עלו לפני בישוב שאלה זו, אבל לא אכתוב כאן אלא רק ההסבר הפשטי היותר נראה לי לעניות דעתי.

ואומר דהן אמת וכולי עלמא לא פליגי דתפילה מטה עוז ביד האדם והמרכה להתפלל ולהעתיר אל השי"ת יזכה להשיג ישרות התורה, אבל תפילה אינה **מיוחדת** דוקא להשגת התורה, אלא היא מועילה לכל הדברים שבעולם, ועיין בדבריו המופלאים של רבינו בחיי ז"ל בכיאוורו לתורה בראשית (כ"ה כ"א), ודברים (י"א י"ג, ול"א י"ד), ובספרו כד הקמח (ערך תפילה) שהאריך בנפלאות עזוז כח התפילה לשדר המערכות, לשנות הטבע, להנצל מן הסכנה, ולבטל הנגזר, ומה שביארנו בזה בס"ד בחיבורי זכות יצחק ח"א (סימן י"ג) וצורף לכאן, ויש בכח התפילה אפילו להחיות מתים כדכתב רבינו הספורנו ז"ל בראשית (י"ח י"ב), ומקורו נראה לי מאלישע שהחיה בן השונמית המת, ועל ידי תפילה פעל כמפורש במקרא שם מלכים ב' (ד' ל"ד) "ויתפלל", ועיין בדברי המלבי"ם ז"ל שם, וכן הוא להדיא במגילה (כ"ז א') ואלישע דעבד ברחמי הוא דעבד ע"ש.

אבל כאן התנא דאבות דשנה ארבעים ושמונה דברים **שהתורה** נקנית, ולא נקט ושנה אלא רק הדברים המיוחדים ומסוגלים בדוקא לקנין התורה, וכלשונו, אף דפשיטא דפשיטא שתפילה מועילה מאוד וכוחה עצום ורב להשגת התורה כנ"ל, זה התירוץ היותר נראה לי להסביר בדרך פשט, והיודע בה דברים יאיר ויעיר וישא ברכה.

* * *

כתב בספר מדרש שמואל על מסכת אבות (פ"ו מ"ז): "החריפות ודקות השכל היא גזרה גזורה מן השמים, שכן גוזרים על הטיפה ארבעים יום קודם יצירת הולד, חכם או טפש, ומי שגזרו עליו שיהיה טפש, לרוב הפעמים אי אפשר שיקנה קנין התורה בשלמות, על כן אמר שהתורה נקנית בשכל טוב שהקנו לו מן השמים", ועיין לו שם (פ"ה מט"ו). [המעייין במקור דברי חז"ל בנדה (ט"ז ב') יראה שלא אמרו שם **ארבעים יום קודם יצירת הולד** גוזרים עליו שיהיה חכם או טיפש, ולפי הנראה רהיט ליה לרבינו ז"ל שם לישנא דתלמודא בסוטה (ב' א') ע"ש. ואקצר].

ויש להתבונן בדבריו אלו "שהנגזר עליו שיהיה טפש על פי רוב אי אפשר לו לקנות קנין התורה בשלימות", אם אינם סותרים למה שכתב שם במדרש שמואל (פ"ד מ"א): "אמרו ז"ל כי הקב"ה גזור על הטפה מה תהא עליה חכם או טפש וכו'. ואפשר שיאמר האדם כי אותו שנגזר עליו שיהיה חכם ישיג החכמה ולא אחר, לזה אמר התנא איזהו חכם הלומד מכל אדם, אפילו אם נגזר עליו בעת יצירתו שיהיה טפש, **אם הוא יגע בתורה ולמד מכל אדם יהיה חכם**, כי יגעת ולא מצאת אל תאמן שנאמר מכל מלמדי השכלתי כלומר מסיבת כל מלמדי ורבותי שלמדתי מהם השכלתי ונתחכמתי לפי שיעתי תמיד בתורה. וזה שאמר כי עדותיך שיחה לי".

ועוד כתב המדרש שמואל שם: "היגע בתורה אפילו שלא נגזר עליו שיהיה חכם - מתחכם ברוב יגיעתו, כי יגעתו ולא מצאתי אל תאמין ואם כן כיון שאפילו מי שנגזר עליו שהוא טפש עם כל זה אם יגע מתחכם". וכיוצא בזה מתבאר בדבריו שם במדרש שמואל (פ"ב מ"ד) וצ"ב.

ובתב מהרש"א ז"ל נדה (ע' ב'): "לעיל (ט"ז ב') אמרו שהם תחת הגזירה, שמלאך הממונה על ההריון אומר טפה זו מה תהא עליה חכם או טפש עשיר או עני, ואמרינן נמי בעלמא חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא אלא במזלא, אבל אמרו הכא מה יעשה אדם ויחכם לשנות הגזירה שנגזרה עליו להיות טפש, ואמר שירבה בישיבה כו', כי בהשתדלות ועסק גדול על ידי סיוע דשמיא בתפילה ובזכיות אפשר לשנות הגזירה, וכדמסיק דהא בלא הא לא סגי".

והגאון חיד"א ז"ל בספרו עבודת הקודש (צפון שמיר אות ר"ח) חידוש גדול לימדנו: "מנורה כתבו גורי האר"י זצ"ל שכל עניניה רמו לתורה ע"ש. ואפשר לרמז מקשה תעשה מאליה, "מקשה" שהתורה באה על ידי יסורין, "תעשה מאליה" רמז שאפילו אביו עם הארץ ונגזר עליו שיהיה טפש - אם יגע בתורה יזכה **מאליו**" ודוק היטב.

וכבר האריך בזה בטוב טעם בספר היקר בנין עולם (פרק י' ופרק י"א) ואסף איש טהור מדברות חז"ל וגדולי הדורות נ"ע שאף מי שנגזר עליו להיות טיפש ורואה קושי לבכו ומיעוט הבנתו שלא יתייאש ח"ו, אלא יתעצם בעסק התורה ויעמול בה וסוף קונה כתר של התורה, עיין שם באריכות.

ובספר היקר רשומים בשמך (דף קי"ז) הובאו דברות הגה"צ רבי יצחק שלמה אונגר זצ"ל שכה אמר: "מרגלא בפיי לספר על הגה"ק מהר"ם שיק זצ"ל שהיה אומר על הא דאיתא יומא (ל"ה ב') הלל מחייב את העניינים, ורבי אלעזר בן חרסום מחייב את העשירים, ויוסף הצדיק מחייב את הרשעים, ואני - אמר מהר"ם שיק - מחייב את מי שהבנתו קשה ושכלו רפה, **כי מימות עולם, מזמן מתן תורה עד עתה לא נברא בכל העולם כולו איש קשה הבנה יותר ממני**, ואף על פי כן מתוך גודל רצוני ועוצם התמדתי בלימוד התורה הקדושה זכיתי לכתרה של תורה", ועוד הביא שם שראו מסכתות התלמוד של הגאון מהר"ם שיק זצ"ל שכתב עליהם מספר החזרות שחזר עליהם, והמספר המועט ביותר לא היה פחות **ממאה שמונים** פעמים, והמסכתות שאותן למד מספר פעמים הרב ביותר הגיע יותר **מארבע מאות** זיע"א, ואתה דע לך.

ואחתום דברינו עם דברי הרב מדרש שמואל אבות (פ"ג מ"ב): "ואפשר לי עוד לפרש שכל המשנה מדברת על לימוד התורה, כי בהיות שהחכמה הוא דבר שגזרו מן השמים, כמו שאמרו רבותינו ז"ל ארבעים יום [קודם יצירת הולד, גוזרים על הטיפה שיהיה חכם או טפש], לכן אמר כל שבענין חכמתו אשר השיג, מעשיו מרובין מחכמתו, כלומר מעשיו שעשה ויגע עד שישגיגה הם מרובים מהחכמה אשר נגזרה עליו, איש כזה חכמתו מתקיימת לו ועומדת לו לשלם שכרו, לפי שהשיגה ביגיעתו וטרחו, אמנם מי שחכמתו מרובה ממעשיו, כלומר שמעשיו וטרחו ויגיעתו מועטת לגבי החכמה שהשיג, ואין זה שהשיג רק לפי שנגזר עליו שיהיה חכם, וחכמתו היתה מתרבה עליו מאליו ומתחכם והולך מבלי יגיעה, אין חכמתו מתקיימת ועומדת לו לעולם הבא". והם דברים נוראים רח"ל, והשי"ת יעזרנו על דבר כבוד שמו להיות מהמעמלים והמתעצמים בעסק התורה כל ימי חייו, אנחנו וזרענו וזרע זרענו וכל אחינו בית ישראל עד עולם כיר"א.

ה. בענין לשון רפיון

דברים (ד' ל"א): "כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ולא ישכח את ברית אבתיך אשר נשבע להם".

ופירש רש"י ז"ל: "לא ירפך, מלהחזיק בך בידיו, ולשון לא ירפך לשון לא יפעיל הוא, לא יתן לך רפיון, לא יפריש אותך מאצלו, וכן אחזתיו ולא ארפנו, שלא נקד ארפנו, כל לשון רפיון מוסב על לשון מפעיל ומתפעל כמו הרפה לה תן לה רפיון, הרף ממני התרפה ממני".

קהלת (י' ד'): "אם רוח המושל תעלה עליך מקומך אל תנח כי מרפא יניח חטאים גדולים".

וראיתי לרבינו החפץ לחיים ז"ל בספרו שם עולם ח"א (פרק ט"ז בהגהה דף קכ"ז במנוקד) שפירש: "כי מרפא יניח חטאים גדולים, דהיינו ההתרפות שאדם מרפה עצמו, זהו גורם שיתוסף לו חטאים גדולים" עכ"ל.

ונעלם ממני איך לשון "מרפא" נדרש לרפיון, ופשוטו הוא כדפירש רש"י שם שהוא מלשון רפואה ולא מלשון רפיון, וזו לשונו: "כי מרפא, דקדוקי הדין ביסורין הבאין עליך מרפא הוא לעונותיך ויניח לך חטאים הגדולים" עכ"ל ודוק.

ואולי רבינו החפץ חיים ז"ל הבין שמרפא בא' הוא כאילו כתוב מרפה בה', בחילוף אותיות א' וה' כנודע, והיינו מלשון רפיון ודוק. [עכשיו מצאתי כן בפירוש הראב"ע ז"ל לקהלת שם].

ו. בענין יאריך באחד

דברים (ו' ד'): "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד".

מין ז"ל בשלחן ערוך או"ח (סימן ס"א סעיף ו') כתב: "צריך להאריך בחי"ת של אחד כדי שימליך הקב"ה בשמים ובארץ, שלזה רומז החטוטרת שבאמצע גג החי"ת, ויאריך בדלי"ת של אחד שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בארבע רוחות העולם, ולא יאריך יותר מכשיעור זה, ויש נוהגים להטות הראש כפי המחשבה מעלה ומטה ולארבע רוחות".

ומבואר בדברי מין ז"ל שיש להאריך בשתי אותיות דתיבת אחד באות ח' יאריך כדי שימליך הקב"ה בשמים ובארץ, ובאות ד' דתיבת אחד יאריך שיעור שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בארבע רוחות העולם כנ"ל.

ובביאור הגר"א ז"ל שם כתב: "צריך להאריך כו'. כן כתבו תלמידי רבינו יונה וסמ"ק, וזהו שאמרו (י"ג א') שלא יחטוף בחי"ת, אבל רש"י ושאר פוסקים פירשו שיכוון הכל באות דלי"ת, וכן הוא בזהר ותיקונים" עכ"ל.

הנה מה שכתב הגר"א ז"ל שכן הוא בספר הזהר ובתיקונים, אכן כן הוא במקומות רבים וכפי שצויינו בספר שערי זהר ברכות (י"ג ב'), עיין שם.

אבל יש לי להעיר כי מצאתי בספר הזהר הקדוש ח"ג (דרס"ג ע"א ברע"מ): "ועל דא מאריכין באחד בתרי אתון" וכו', ופשט הלשון מורה כמין ז"ל, שמכוון באות ח' וכן באות ד', והיינו בתרי אתון דקאמר, ועיין היטב בספר תיקוני זהר (סוף תיקון מ"ב) שלכאורה גם שם משמע כן, ועיין בביאור הגר"א ז"ל שם.

גם ראיתי שמו"ז הגאון ז"ל בספר כף החיים שם (סימן ס"א אות כ"ד) כתב שבספר הזהר הקדוש ח"א (דקנ"ח ע"א) כתוב כמין ז"ל, וזו הלשון שם: "מאן דמאריך באחד בעי ליה לאמלאכה לקב"ה לעילא ותתא ולארבע סטרי דעלמא והיינו אחד" ע"ש, ורצונו לומר שמאריך בתיבת אחד, ולא ולא רק באות ד' דאחד, דאם לא כן היה לו לזהר הקדוש לומר "ומאן דמאריך בד' דאחד" וכו', וכמו בשאר המקומות בספר הזהר שנקט כן עיין לדוגמא שם ח"ג (דר"ד רע"א) ועוד שם (רע"ג רע"ב) ובשאר מקומות וצ"ב. [ואכן כבר מצינו כזאת שיש בספר הזהר הקדוש שיטות חולקות אהדדי והארכת בזה בחיבורי הדר יעקב ח"ד (ס"ס י"ב בנספח) עיין שם וצרף לכאן].

ולענין דינא מדברי רבינו הגדול דו"ז הגאון רבי יוסף חיים ז"ל בספרו בן איש חי ש"א (פרשת וארא אות ט' ואת י') מתבאר דיש לכוין ולהאריך באות ד' דתיבת אחד ע"ש. ועיין בספר משנה ברורה וכף החיים שם. [וצריך טעם שבבן איש חי שם שלא הזכיר מה שכתב מין ז"ל שיחשוב בשעה שאומר תיבת אחד ע"ש].

ואחתום דברינו בעיקר גדול הנחוץ מאוד וטעון הזכרה ושינון, כשמאריך האדם באמירת תיבת אחד, והם דברות קדשו של גאון ישראל וקדשו רבינו ישראל מסלאנט ז"ל כפי שהביאם רבינו הגדול החפץ חיים ז"ל בספרו שם עולם ח"א (פרק י"ב): "גם על עיקר קבלת מלכות שמים, שמעתי בשם הגאון האמיתי רבי ישראל סלאנטער זצ"ל שהתאונן שבעוונותינו הרבים אין אנחנו נוהגים כראוי, אמת שאין אנחנו מתעצלים להמליך השי"ת על כל שבעת הרקיעים, ועל הארץ בארבע רוחותיה כדין, אבל על עצמנו אין אנחנו מקבלים אותו למלך, שיהיו אברינו נשמעין לקבל עליהם עול מלכותו יתברך, וכמה פעמים שוכחים דבר זה לגמרי.

ובאמת המשנה בברכות (י"ג א) הזהירה על זה ואמרה, למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע, כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחילה ואחר כך יקבל עליו עול מצות, הרי הזהירה שיקבל עליו, ויותר מזה מצאתי מפורש בספר הלכות גדולות בברכות (י"ג ב) הגירסה שם: אמר ליה לא צריכת אלא כדי שתמליכהו עליך, ולמעלה ולמטה, ולארבע רוחות השמים, [וכן הוא בספר שבלי הלקט], ואצלנו בתלמוד חסר תיבת עליך, או שלא הזכירו מצד שהוא דבר פשוט מאד, ונזכר כבר במשנה וכן"ל עכ"ל, ורבינו החפץ חיים ז"ל חזר וכתב כל הנ"ל גם בספרו זכור למרים (פרק כ"א) עיין שם. [וזכרוננו שלפני רבות בשנים הצעתי דברי הגאון רבי ישראל ז"ל הנ"ל, לפני מו"ר הגאון שר התורה ועמוד ההוראה רבי בן ציון אבא שאול ז"ל, וקלסה טובא, ואכמ"ל].

ז. בענין הכוונה בפסוק שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד

דברים (ו' ד'): "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד".

ופירש רש"י ז"ל: "ה' אלהינו ה' אחד, ה' שהוא אלהינו עתה ולא אלהי הגויים, הוא עתיד להיות ה' אחד, שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ונאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד" עכ"ל.

וזה רבות בשנים הייתי תמה מדוע לא נזכרה גם כוונה זו בדברי רבותינו הפוסקים ע"ה, עיין טור ושלחן ערוך או"ח (סימן ס"א סעיף ו') שרק כתבו: "צריך להאריך בחי"ת של אחד, כדי שימליך הקב"ה בשמים ובארץ וכו', ויארץ בדל"ת של אחד שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בד' רוחות העולם". ועיין בדברי מו"ז הגאון ז"ל בכף החיים שם.

ואני מצאתי בספר היראה המיוחס לחסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל שכה כתב: "בקריאת שמע יהיה מאד נזהר שיוציא בשפתיו וישמיע לאזניו רמ"ח תיבות שבו וכו', ובכל אחד ואחד משלשה שמות האמורים בפסוק ראשון, יארץ עד שיחשוב היה הוה יהיה וכו', ויארץ בדל"ת, עד שיחשוב בלבבו שבורא עולם הוא מלך למעלה ולמטה בשמים ובארץ, ובארבע רוחות העולם ממזרח וממערב מצפון ומדרום ותהום רבה, ורמ"ח אברים שבו, ואם לא יוכל לכוין כל כך, יכון ה' שהוא עתה אלהינו, עתיד להיות אחד", ובודאי דבריו מושתתים על דברות רש"י ז"ל דלעיל. [מה שכתבתי בספר היראה "מיוחס" לרבינו יונה, עיין מה שכתבתי בזה מפי סופרים וספרים בחיבורי מנוחת שלום ח"ה (סימן ל"ו אות ג)].

ובן ראיתי בסמ"ק (מצוה ב') שכתב בביאור שמע ישראל: "יחיד הוא בשמים ובארץ ובשבעה רקיעים, רמז אל"ף וחי"ת שבאח"ד, וד' רמז לארבע רוחות העולם. ולעתיד לבוא יאמינו כל העולם שהוא אחד כדכתיב ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד". וגם דבר זה מיוסד על פי פירוש רש"י הנ"ל,

והיותר מה שצריך ביאור אצלי הוא שמרן ז"ל בבית יוסף שם כבר הביא דברי הסמ"ק הללו, אבל בשלחן ערוך לא הזכיר פרט זה שיכוין "שיאמינו הכל שהוא אחד ושמו אחד", וצ"ב, על כל פנים כך אנחנו נוהגים. וזה מה שראיתי לנכון להעיר בס"ד.

עוד דע דמה שכתב בספר היראה בכל אחד משלשה שמות שבפסוק שמע ישראל יכוין היה הוה ויהיה, כלומר גם כשאומר אלוקינו יכוין כן, לענ"ד הוא דבר חדש, וכמדומה זה לא נזכר במקום אחר וצ"ב. ועיין יפה ללב שם ועוד הארכתי במקומו בס"ד והבאתי שם מה שכתב לי בזהאחי הג"ר ראובן נסים שליט"א ואכמ"ל.

ה. בענין ביטול תורה באיכות

דברים (ו' ו'): "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך, ושננתם לבניך ודברתם במשבתך בכיתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך".

ובתב בספר החינוך (מצוה תי"ט): "מצות תלמוד תורה מצות עשה ללמוד חכמת התורה וללמדה, כלומר כיצד נעשה המצוות ונשמור ממה שמנענו האל ממנו, ולדעת גם כן משפטי התורה על כיוון האמת, ועל כל זה נאמר ושננתם לבניך, ואמרו בספרי בניך, אלו תלמידיך, וכן אתה מוצא שהתלמידים קרויין בנים, שנאמר ויצאו בני הנביאים. ושם נאמר, ושננתם, שיהיו מסודרין בתוך פיך, כשאדם שואלך דבר אל תהא מגמגם לו, אלא תהא אומר לו מיד. ונכפלה מצוה זו במקומות רבים שנאמר ולמדתם ועשיתם, למען ילמדון, ולמדתם אותם את בניכם".

וראיתי לגאון החסיד רבי אליעזר פאפו ז"ל בספרו היקר פלא יועץ (ערך ידיעה דע"ה ע"א) שכה כתב: "כתבו הפוסקים שמי שיכול לפלפל בחכמה ולקנות ידיעה חדשה, והוא מוציא הזמן בלימוד תהלים וספר הזוהר וכדומה, לגבי ידיעה חשוב ביטול תורה".

ושם בפלא יועץ (ערך תהלים דפ"ח ע"ב) כתב: "ואף שכתבו הפוסקים שמי שיכול ללמוד הלכות ופולפולים ועוסק בתהלים חשוב ביטול תורה לגבי ידיעה, מכל מקום למוד אותם פעם אחת בשבוע לא נאמר זה ועת לכל חפץ ומה גם אם קורים תהלים ברבים יתעלו המה יועלו לרצון יותר מעוסק בנגעים ואהלות ביחיד".

והנה נעלם ממני ולפי שעה אינני יודע מי הם "הפוסקים" שכתבו כן, שאליהם התכוון הרב פלא יועץ ז"ל, ואף דמרגלא בפומיה דאינשי שיש "ביטול תורה באיכות", וכן שגור מאוד בספרי האחרונים ועיין שו"ת אגרות משה יו"ד (ח"ג סימן צ"ו אות ט') ובספר משנת רבי אהרן ח"א (דף נ"ד), מכל מקום לא ראיתי כעת שכתבו זאת רבותינו "הפוסקים" שהיו בזמן הקודם לפלא יועץ ז"ל שאליהם יתכוין וצ"ב.

והכחם אחד שליט"א העירני שמקור הדברים בשו"ת שבות יעקב ח"ב (סימן מ"ד) ועיינתי שם וראיתי שכה כתב: "מהאי טעמא כל ימי אני קורא תגר שחדשים מקרוב באו המדפיסים, והדפיסו אצל הסידורים תחינות ובקשות מספר שערי ציון ומספר של"ה, ועל ידי כן מתפללין כן בציבור ולע"ד אין זה נכון, ואיכא משום בל תוסיף על גבול שגבלו ראשונים סדר תפילות, ואיכא למיחש למה דאיתא בגיטין אי מפשת דיבורא אתי למגזיה בתפילה הקבועה מה שתיקנו ראשונים, ובפרטות מי שתורתו אומנותו ודאי יש חשש ביטול תורה להרבות בתפילה יותר מדי שהרי אמרו חז"ל זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד ואם ירבה בתפילה כל כך תורתו אימתי נעשית ואם רוצה להרבות בתפילה יוכל לומר תהלים שהוא כעוסק בתורה ויש בה סגולת הרבה, ובודאי כל יחיד יוכל להוסיף בתפילתו לפי צורכו להתפלל כפי שהשעה צריכה ואף בציבור על כל צרה שלא תבוא שמתענין ומתריעין כדאיתא בפוסקים אבל להתפלל כן בקביעות בציבור לא נראה לי", עד כאן משבות יעקב.

ואין נראה שכוונת הרב פלא יועץ לדברי השבות יעקב, שהוא ז"ל לא אמר אלא שאין להרבות בתפילות חדשות על זמן הלימוד אבל לא אמר שהלומד תורה ויכל לעיין יותר יש בזה משום ביטול תורה, ואדרבה הרי הוא אומר ש"אם רוצה להרבות בתפילה יוכל לומר תהלים", ועדיין צל"ע מי הם הפוסקים שכתבו את מה שהביא הפלא יועץ בשמם.

ואף שבשו"ת בית אפרים או"ח (סימן ס"ח) כתב כן - רחוק אצלי שאליו נתכוין הרב פלא יועץ ז"ל, ובפרט שספר בית אפרים נדפס בלבוב בשנת תקע"ח וספר פלא יועץ נדפס בשנת תקפ"ד, ולא מסתבר לי שתוך זמן קצר כזה יגיע הספר מלבוב שבגליציה, לעירו של הפלא יועץ סליסטרא שבבלקן וצ"ב.

והנה כתב הרמב"ם ז"ל הלכות תלמוד תורה (פ"א הי"א): "חייב לשלש את זמן למידתו, שליש בתורה שבכתב, ושליש בתורה שבעל פה, ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו, ויוציא דבר מדבר, וידמה דבר לדבר, ויבין במידות שהתורה נדרשת בהן, עד שידע היאך הוא עיקר המידות והיאך יוציא האסור והמותר וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה, וענין זה הוא הנקרא תלמוד, כיצד היה בעל אומנות והיה עוסק במלאכתו שלש שעות ביום ובתורה תשע, אותן התשע קורא בשלש מהן בתורה שבכתב, ובשלש בתורה שבעל פה, ובשלש אחרות מתבונן בדעתו להבין דבר מדבר, וכו', במה דברים אמורים בתחילת תלמודו של אדם, אבל כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא לתלמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה יקרא, בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי דיני תורה, ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד לפי רוחב שיש בלבו וישוב דעתו". והביא הדברים בשלחן ערוך יו"ד (סימן רמ"ו ס"ד), ועיין למרן ז"ל בכסף משנה שם.

ואולי הרב הפלא יועץ ז"ל מכאן למד שאחרי שהגדיל בחכמה יש לו לפנות כל ימיו לתלמוד בלבד ולכן אם יעסוק בדברים אחרים מיקרי ביטול תורה, ואף אם ננקוט כן כל זה הוא דוקא אחר "שהגדיל בחכמה", ועיין היטב בהגהות רש"ש מגילה (ג' א'), ובספר בנין עולם (פ"ו ס"ב ופ"ח ס"ב ופי"ג ס"ו) ובכל המובא שם מדברי הגר"ז ז"ל והאחרונים וצע"ע.

והאיר השי"ת עיני וראיתי בספר עץ החיים לגאון רבי חיים אבולעפיה ז"ל [נדפס בשנת תפ"ט] שבסוף ספרו נדפסו ליקוטים מהגאון רבי גבריאל איספירנסה ז"ל ושם (דקל"ט ע"ד) כתב: "ברכות (ה' א') אם רואה אדם שיסורין באים עליו יתלה בביטול תורה פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה, יתלה בביטול תורה אף שעסק יומם ולילה בתורה, יתכן שלמד גירסה, ולגבי ידידה דהיה יכול לחדש וליגע מה שקיבל מסיני כמו אמרו שכל אחד קבל חלקו מסיני ואי אפשר לבוא לחידושים אלו על ידי אחר - אין ביטול תורה גדול מזה", והגאון חיד"א ז"ל בספרו מראית העין ברכות שם זכה לדעתו, וק"ק שלא הביאו ובודאי אצלי שכאן מקור דברי הרב פלא יועץ ז"ל ודוק היטב. [איברא ששם בליקוטים כתב עוד הסברים נוספים במאמר התלמוד בברכות הנראים חולקים על ביאור זה, ולפי זה אין לנו ראייה לביאור הזה ודוק]

ועל הגאון רבי גבריאל איספרנסה שהיה מגדולי חכמי דורו בעיר צפת ת"ו בשנות ת"מ - עיין בשם הגדולים בערכו, ובשו"ת הסבא קדישא ח"ג (או"ח סימן ט"ו דף צ"ג) נדפסה תשובה ממנו ועיין בנסמן בהערה שם.

ט. בענין המניח תפילין זוכה לאריכות ימים

דברים (ו' ה'): "וקשרתם לאות על ירך, והיו לטטפת בין עיניך", ותרגם אונקלוס: "ותקטרונן לאת על ירך ויהון לתפלין בין עיניך", ופירש רש"י ז"ל: "וקשרתם לאות על ירך, אלו תפילין שבזרוע: והיו לטטפת בין עיניך, אלו תפילין שבראש ועל שם מנין פרשיותיה נקראו טוטפות טט בכתפי שתיים פת באפריקי שתיים". [וביאור ענין "טט בכתפי שתיים פת באפריקי שתיים" דאטו משפת מבני פת ואפריקי נלמד להשכיל ולהבין דברי תורתנו הקדושה תמצא בחיבורי טל חיים (סימן מ"ד), ועיין לרבינו הט"ז ז"ל בספרו דברי דוד על התורה דברים שם, מה שכתב בזה וצע"ק].

מנחות (מ"ד א'): "אמר ריש לקיש, כל המניח תפילין מאריך ימים, שנאמר ה' עליהם יחיו, ולכל בהן חיי רוחי, ותחלימני והחייני", ופירש רש"י ז"ל: "ה' עליהם, אותם שנושאים עליהם שם ה' בתפילין יחיו", ועיין מהרש"א שם, ובחיבורי וחי יעקב (סימן ל"ח) ע"ש, ובהוספות בכתב יד לשם הארכתי בס"ד בענין זה שהמניח תפילין מאריך ימים עש"ב. [לאות ולטוטפות, בגימטריא רמז אריכות ימים].

וכתב רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל דברים (כ"ח י) וראו כל עמי הארץ כי שם השם נקרא עליך ויראו ממך: "שם ה' נקרא ראשי תיבות שי"ן, פירוש שי"ן של תפילין. ויראו ממך, וסמין ליה והותירך ה', לומר שבזכות התפילין יותיר ימים דכתיב אדני עליהם יחיו". ובברכות (ו' א') אמרו וראו כל עמי ה' כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפילין שבראש ודוק. [ודבר נחמד כתב בזה בכך יהודע שבת (ק"ל א') למה נקטו דייקא תפילין שבראש ולא אמרו תפילין סתמא ע"ש].

והגאון משאץ זצ"ל בספרו דעת שלום על פרק שירה ח"ב (מאמר הגמל אות ט' ד"ד ע"א) כתב: "מצות תפילין מביאה חיים לעולם, כמו שאמרו במסכת מנחות (מ"ד א') המניח תפילין

מאריך ימים, ואמרו במסכת תפילין אמר הקבה בני הו נותנים תפילין על ראשיכם ועל זרועותיכם ואני מעלה עליכם כאילו אתם הוגים בתורה יומם ולילה, והתורה היא חיים כידוע כחגיגה (ג' ב') דברי תורה מכוונין את לומדיהן מדרכי מיתה לדרכי חיים, והתפילין כאילו הוגים תמיד בתורה על כן תפילין מביאה חיים וכו'.

ולבן אלישע הנביא היה מניח תפילין בשעת הגזירה (שבת מ"ט א'), ולא היה ירא מן המיתה והיה בטוח שיחיה כי תפילין מביא חיים" והאריך שם בדברים נפלאים בזה ע"ש"ב. [וטעות הדפוס יש כאן ובמקום אלישע הנביא, צריך לומר אלישע בעל כנפים כמפורש במסכת שבת שם, וצע"ק ששאל המלך נהרג עם שהיה אז מניח תפילין ככתוב בספר שמואל ב' (א' י') ועיין רש"י שם, ולקמיה הבאתי מהירושלמי שהתנא רבי אליעזר בן הורקנוס נח נפשיה כשהוא עטור בתפילין, וי"ל].

ובספר משמרת שלום מהדורה בתרא קונטרס הדרת שלום (דכ"ז ע"ד) כתב: "טוב לומר כשהוא לבוש בתפילין אמר ריש לקיש כל המניח תפילין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו ולכל בהן חיי רוחי ותחלימני והחייני, והיא סגולה לאריכות ימים". [וצע"ק והרי עצם זה שמניח ומקיים מצות תפילין, מצוה זו כבר מאריכה ימים, ומה יש עוד להוסיף אמירת מימרא זו לזכות לאריכות ימים, וי"ל].

ובתלמוד ירושלמי מסכת ברכות (פ"ב ה"א ד"ד ע"א): "רבן יוחנן בן זכאי לא הוון תפילוי זעין מיניה, לא בקייטא ולא בסיתוא, וכך נהג רבי אליעזר תלמידו אחריו", ובירושלמי שבת (פ"ב ה"ז ד"כ ע"ב) מבואר שרבי אליעזר נסתלק לחיי עולם הבא כשהוא מעוטר בתפילין ע"ש, ועיין סוכה (כ"ח א'), וסנהדרין (ס"ח א'), ובספר שערי זהר שם ודוק.

ושנינו במסכת תפילין (פ"א הכ"ה): "מעשה שהלך רבי אליעזר לאובלין, אצל בעל הבית אחד, נהגו שיטבול במערה, פשט רבי אליעזר את כליו ופשט את תפיליו, אמר לו רבי, והלא מי המערה הזו יפים משל זו, ולא היה בין זו לזו אלא ארבע אמות, לבש רבי אליעזר את כליו ונתן את תפיליו, שלא היה רבי אליעזר מהלך ארבע אמות בלא תפילין. כך היה רבי אליעזר עושה מצות תפילין קבע", והרבה הרבה יש ללמוד ממעשה דרבי אליעזר זה, יראה המעיין והמבין.

ונתתי לבי וראיתי שכל רבותינו תנאים והאמוראים ע"ה, שנזהרו מאד במצות תפילין, והעידו עליהם שלא הלכו ארבע אמות בלא תפילין, כמו רבן יוחנן בן זכאי, ורבי אליעזר בן הורקנוס, ורבי הוא רבי יהודה הנשיא, ורב, ורבי יוחנן, הם האריכו ימים ושנים הרבה, ויש אומרים מאות בשנים ודוק. [גבי התנאים רבן יוחנן בן זכאי, ורבי אליעזר בן הורקנוס, ורבי יהודה הנשיא, שהאריכו ימים עיין בחיבורי שנות חיים (ערך דיבור וערך נידוי). וגבי האמורא רב עיין בחיבורי שנות חיים (ערך לקמיה, וערך תורן, וערך שתיקה, וערך תפילה באריכות). וגבי רבי יוחנן עיין בחיבורי שנות חיים (ערך מפני שיבה תקום, וערך קובר מתים) ע"ש. ובחיבורי ברית יעקב (סימן ג' דע"ו ע"ב, וס"ס כ"א) הראיתי שרבי יהודה הנשיא היה מאוד נזהר במצות תפילין ע"ש, ועיין בחיבורי שנות חיים (ערך תפילין אות ב'), ונתבאר במקומו בס"ד].

ודע כי לשון התלמוד במנחות כך הוא: "כל המניח תפילין מאריך ימים, שנאמר ה' עליהם יחיו", וכן הוא בכתבי יד של התלמוד ובכל דברי רבותינו הראשונים ז"ל כעדות בעל דקדוקי סופרים עיין שם ולא הביא נוסח אחר, ובילקוט שמעוני (פרשת בשלח רמז תש"ג) העתיק "כל המניח תפילין מאריך ימים ושנים". [ולא הזכירו בדקדוקי סופרים שם].

ובס"ד נתעוררתי בדקדוק, וגדול הוא אצלי, שראיתי לרבינו הרמב"ם ז"ל בהלכות תפילין (פ"ד סהכ"ו) שכתב: "צריך אדם להשתדל להיות [התפילין] עליו כל היום שמצותן כך היא, אמרו עליו על רב תלמידו של רבינו הקדוש, שכל ימיו לא ראוהו שהלך ארבע אמות בלא תורה או בלא ציצית או בלא תפילין, ואף על פי שמצותן ללבשן כל היום - בשעת תפילה יותר מן הכל, אמרו חכמים כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו, וכל שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה, וכל הרגיל בתפילין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו" עכ"ל.

ומבואר שכשהרמב"ם ז"ל הביא דברי התלמוד הנ"ל שינה בתיבה אחת וכתב: כל "הרגיל" בתפילין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו, ולא כתב כל "המניח" וכו', ובעי טעמא אחר שמנהג הרמב"ם ז"ל להעתיק דברי התלמוד כצורתן, בלא לשנות אפילו כקוצו של י' כנודע, עיין בזה בחיבורי תרנן לשוני (פ"ז דף קע"ו) וש"נ.

ויתכן לומר עם דברות דודי זקני ראש הגולה, הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהודע שבת (י"א א') שכתב: "אמרו רז"ל המניח תפילין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו, וכתבנו בחדושינו דאיירי במניח כל היום שעושה טפי מהחיוב" ע"ש. ואולי משום כך שינה רבינו הרמב"ם ז"ל מלשון התלמוד, שאם היה כותב כל "המניח" תפילין וכו', משמעות הדברים היתה שאפילו אם הניח ביום תפילין רגע כמימריה, או על כל פנים הניחם בשעת התפילה סגי, לכך אמר "רגיל", דהיינו שרגיל במצוה הזאת יותר מהשיעור הנצרך והמחוייב, וכדכתב רבינו יוסף חיים ז"ל, ולכן כתב זאת הרמב"ם בסמכות למה שכתב שמצות תפילין להיותן עליו כל היום, ועיין. [והיכן הם חידושי שרמז אליהם בבן יהודע שם - כעת לא ידעת].

ובתוב בהקדמת ספר חרדים (דף כ"ט): "וכתב הרב רבינו יצחק דמן עכו, מעשה היה ברב יוסף גיקטיליא ז"ל שחלה עד קרוב למיתה, ונים ולא נים תיר ולא תיר, וראה שני אנשים שוקלין עונותיו וזכויותיו במאזנים, והיו שוקלין שוה בשוה, מיד נתעורר ונתחזק ושאל התפילין והניח אותם, ומיד התחיל להרפא ועלה ממות לחיים, כי הכריע כל הזכויות" עכ"ל. ומצאתי שגם בליקוטים מספר דברי יוסף סמברי (דף ק"מ) הובאה עובדה זו ע"ש.

ובבר עמדותי בחיבורי יחי יעקב (סימן ל"ח) מדוע רבינו יוסף גיקטיליא ז"ל כשראה שחף המאזנים שוקלות ומעונינות בחר במצות תפילין שהיא תכריע את הכף לחיים, ומי חסרו מצוות וזכויות שיכריעו הכף ויזכה לחיים, כגון צדקה שהיא תציל ממות, או שהיה אומר משנה אחת, שהרי מרבה תורה מרבה חיים, עיין שם מה שכתבתי להסביר בס"ד.

ובס"ד עלה בדעתי כעת שיוכן עם דברות רבותינו הראשונים כמלאכים ע"ה, וזו לשון הרא"ש ז"ל הלכות תפילין (סימן כ"ח): "ואמרו במסכת ראש השנה (י"ז א') פושעי ישראל בגופן, היינו קרקפתא דלא מנח תפילין, ועוד שם שנו חכמים ליום הדין אם היה זהיר במצות תפילין

כף זכות מכרעת, ואם פשע בהן כף חובה מכרעת, שאין לך גדול בכל מצות עשה שבתורה יותר ממצות תפילין, שהוקשה כל התורה כולה לתפילין שנאמר למען תהיה תורת ה' בפיך. לכך צריך כל אדם לזהר במצות תפילין".

ובספר שבלי הלקט ח"ב (ענין תפילין דקצ"א ע"ב): "ועוד שנו חכמים ליום הדין אם יש תפילין בכף מאזנים עם עונות בעון שפשע ולא הניח תפילין היא מכרעתו, ואם היה זהיר במצות תפילין בכף של זכיות מכרעת, שאין לך גדול בכל מצות עשה שבתורה יותר ממצות תפילין, שהוקשה כל התורה לתפילין בין תורה שבכתב בין תורה שבעל פה, שכן כתיב למען תהיה תורת ה' בפיך", ושורש הדברים בדברות רבותינו הגאונים ז"ל עיין בספר הלכות פסוקות (סימן ס"ב דף ל"ח), ובשו"ת הגאונים "שערי תשובה" (סימן קנ"ג), ובכל אשר ציין הגר"ז לייטר ז"ל בהגהותיו בראש הספר, ועיין בספר אוצר הגאונים ראש השנה (י"ז א'), ובחיבורי מנוחת שלום ח"י"ב (סימן ה'), ובחיבורי כנסת חיים (סימן ר"ס) ואכמ"ל.

ודע שמה שהובא בדברי הגאונים והראשונים בשם "שנו חכמים", העתיק בספר קיצור של"ה בשם "רב אשי" אומר, וזה גרס לגאון רבי יצחק פאלאגי ז"ל בספרו יפה ללב ח"א (סימן ל"ז אות א' דס"ו ע"ג) להבין שזה המשך דברי הרב שמושא רבה המובאים בטור שם, ולכך יצא לעורר ולהרגיש על בעל הטורים על שהביא משמושא רבה רק דברי אביי ורבה ורב פפא, והשמיט דברי רב אשי, והעיר שמרן בבית יוסף לא נרגש בזה, וכן תמה על שאר האחרונים ע"ש.

אבל דברי רבינו הטור ומרן ז"ל ברורים וכסאם נקי, כי במחכ"ת דברי הרב קיצור של"ה שהעתיק זאת בשם "רב אשי", הם גרמו לו לכתוב כל זאת, אבל ז"א, והם דברי הגאונים והראשונים כנ"ל, ואינם דברי השמושא רבה כלל, כמו שיראה כל מעיין בגוף דברי השמושא רבה שבסוף הלכות רי"ף מנחות ובפסקי הרא"ש מנחות שם, שלא נזכר בדבריו מאומה מזה, ואיני יודע מדוע בספר קיצור של"ה העתיק זאת משם רב אשי ומה הביאו על כך וצ"ע. ומן התימה שבספר יפה ללב לא שת לביו לזה ולא עיין לפי שעה בגוף דברי השמושא רבה, ועוד יתבאר בעזר האל וישועתו הנותן דעת וחיים.

ואחר שמבואר באר היטב כח מצוות תפילין, ושהיא במיוחד מכרעת כף המאזנים, כנ"ל, מובן היטב מדוע רבינו יוסף גיקטיליא ז"ל העדיף לבחור מצות תפילין שהיא תכריע הכף לחיים, יותר משאר המצוות, ודוק היטב. [ויש להוסיף שמצות תפילין מסוגלת לא רק לאריכות ימים, אלא גם לרפואה, כמפורש בפסוק שהביא ריש לקיש במנחות שם "ה' עליהם יחיו, ולכל בהן חיי רוחי, ותחלימני והחייני", ולכן ר"י גיקטיליא "שחלה עד קרוב למיתה", בחר דווקא במצות תפילין, דתרתי אית בה גם תחלימהו, וגם תחיייהו ודוק. עמנואל].

ובטעם הדבר שמצות הנחת תפילין גורמת לאריכות ימים, עיין לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בהקדמת ספרו שו"ת נשמת כל חי ח"א, ולבנו הגאון רבי יצחק פאלאגי ז"ל בספרו יפה ללב ח"א (סימן ל"ז אות א') שהאריכו למצוא ולהביא טעמים רבים שמצות תפילין מביאה לאדם אריכות ימים, עיין שם באריכות. [וק"ק שביפה ללב שם, עם שהזכיר חיבורי אביו בכמה מקומות, לדברי אביו שנשמת כל חי לא הביא].

וכיוצא בזה ראיתי לדודי זקני רבינו הגאון רבי יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהודע מנחות (מ"ד א') שכתב הרבה טעמים שתפילין מאריכים ימים, ועוד הוסיף בזה בכך יהודע ברכות (ו' א'), ובן יהודע שבת (י"ג א'), ע"ש.

ואני מוסיף בס"ד, הנה כתב הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות תפילין (פ"ד הכ"ה): "קדושת תפילין קדושתן גדולה היא, שכל זמן שהתפילין בראשו של אדם ועל זרועו, הוא עניו, וירא שמים, ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטילה, ואינו מהרהר מחשבות רעות, אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק, לפיכך צריך אדם להשתדל להיותן עליו כל היום, שמצותן כך היא, אמרו עליו על רב תלמידו של רבינו הקדוש שכל ימיו לא ראוהו שהלך ארבע אמות בלא תורה, או בלא ציצית, או בלא תפילין, וכו', וכו', וכל הרגיל בתפילין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו".

ותן דעתך ותראה שמצות התפילין גורמת לו לאדם שיהיה ירא שמים, ואנן קיימא לן יראת שמים מאריכה ימים, וככתוב בחיבורי שנות חיים (ערך יראת שמים).

מצות תפילין גורמת לו לאדם להיות עניו, ואנן קיימא לן ענוה מאריכה ימים וככתוב בחיבורי שנות חיים (ערך גאוה וערך ענוה).

מצות תפילין מצילתו לאדם משיחה בטלה, ואנן קיימא לן שמי שאינו שח שיחה בטלה מאריך ימים, וככתוב בחיבורי שנות חיים (ערך דיבור לצמצם בו, וערך שתיקה).

מצות תפילין מצילתו לאדם ממחשבות והרהורים רעים, ואנן קיימא לן שעל ידי שאינו מהרהר הרהורים רעים דבוק בחיים, ויזכה לשנות חיים, וככתוב בחיבורי שנות חיים (ערך המהרהר הרהורים רעים) ודוק היטב.

ועלה בדעתי בס"ד שיתכן שהרמב"ם ז"ל בלשונו הזהב אחר שכתב שהמניח תפילין עניו, וירא שמים, ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטילה, ואינו מהרהר מחשבות רעות, אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק, סמך וכתב אמרו על האמורא רב שכל ימיו לא ראוהו שהלך בלא תפילין, נתכוין ללמד מילתא אגב אורחא שמשום כך רב האריך ימים מאוד, וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל עצמו בספרו סדר עולם: "האמורא רב חי שלוש מאות שנה", והביא דבריו רבינו בצלאל אשכנזי ז"ל בספר שיטה מקובצת מסכת כתובות (פ"א א' ד"ה והתניא) ע"ש, ועיין.

ולפי מה שהארכנו בכל חיבוריי בס"ד, ובמיוחד בפתחה לחיבורי שנות חיים, שכל שיש דיבוק בשכינה יש חיים, הלא תפילין הם הם עצמן הראת שכינה לאדם, וכדכתב רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שמות (י"ג ט"ה): "המניח תפילין מרכבה להשי"ת, והשכינה שורה עליו", ושם (כ"ה ט'): "במצות תפילין שבראשו ובזרועו, שכינה שורה עליו, מכאן תוכל להתבונן דוגמת המניח תפילין וכמה גדול כוחו", עיין שם בדבריו העמוקים של רבינו בחיי ז"ל ועוד לו בדברים (כ"ח י') הנ"ל על הפסוק כי שם השם נקרא עליך, ובספר תולעת יעקב (ענין ברכת השחר) כתוב: "ואחר שהניח תפילין הוא מוכתר בשכינה" וכו', ובספר קיצור שלחן ערוך (סימן י' אות א'): "התפילין הן עדות והוכחה שהשכינה שורה עלינו", וכן הוא להדיא באור החיים הקדוש ויקרא (כ"ו ג' אות כ"ה), ועיין בחיבורי ויחי יעקב (שם), ולכן זוכה לחיים.

ומהר"ל ז"ל בספר גבורות ה' (פרק ט"ל) כתב: "אמרו חכמים המניח תפילין מאריך ימים, וזה מפני כי הנחתן על הראש ועל היד, שהוא מקבל כח התנועה, שהוא החיים, לכך מאריך ימים, וכו', ולכך התפילין מונחים על המוח ששם החכמה והדעת" וכו', ועוד לו שם (פרק מ"ד) באריכות ע"ש, ועיין בספר בן איש חי ש"א (ר"פ בא בדרשה) ודוק. [ואכן נודע הדבר דתפילין חכמה חיים, ולכך המניח תפילין שהם חכמה יחיה כי החכמה תחיה בעליה, ועיין בהקדמת נשמת כל חי הנ"ל].

ובספר שמושא רבה והביא דבריו רבינו יעקב ז"ל בספר טור או"ח (סימן ל"ז) כתוב: "רב פפא אמר ערב אני בו [במניח תפילין] שכל עונותיו נמחלין", ובס"ד הארכתי בפתיחה לחיבורי שנות חיים להראות שכל מה שפועל שימחלו לאדם לכל עונותיו - הוא הוא גורם לו לאריכות ימים, כיון שאין הערוד ממית אלא החטא ממית (ברכות ל"ג א'), וכשאין חטא אין מיתה עש"ב, אם כן היינו נמי טעמא שהמניח תפילין זוכה לאריכות ימים ודוק.

ובתב הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו כף החיים (סימן י" אות ל'): "תפילין של ראש אמרו רז"ל דמכפר על עינים רמות, ושל יד מכפר על שפיכות דמים. עוד אמרו במנחות (מ"ד א') דכל המניח תפילין מאריך ימים, וגם אמרו דעונותיו נמחלין, והוא בן העולם הבא, ואין גיהנם שולט בו, ודווקא כשנוהר בהם בנקיות", וכבר הגאון חיד"א ז"ל בספרו מדבר קדמות (מערכת ת' אות ה') הביא דברי מהר"ש אלקבץ ז"ל בספרו מנות הלוי שכתב תפילין של יד מציל משפיכות דמים, ותפילין של ראש מציל מגאווה ע"ש, ועיין למו"ז הגאון ז"ל בספרו כף החיים (סימן ל"ז אות א') ודוק.

ובס"ד כבר ביארנו בחיבורי שנות חיים (ערך ריבית, וערך הליכה בדרכים) שעון שפיכות דמים גורם סילוק שכינה, וכדאמרו במכילתא (פרשת משפטים מסכת נזיקין פ"ג): "שפיכות דמים שמתמאה את הארץ ומסלקת את השכינה", וכן הוא עוד במכילתא (פרשת כי תשא), וכן בספרי (פרשת מסעי פסקא ג'): "מגיד ששפיכות דמים מטמא הארץ ומסלקת את השכינה, ומפני שפיכות דמים חרב בית המקדש" [ר"ל משכן השכינה העיקרי], וכן הבאנו בחיבורי שנות חיים (ערך גאווה) שעון גאווה גורם סילוק שכינה ופועל קיצור ימים ושנים עש"ב, ולפי זה מובן היטב מדוע המניח תפילין זוכה לאריכות ימים אחר שניצול משפיכות דמים וגאווה ומתכפרים לו עוונות אלו, בדין הוא שיטול שכרו ויזכה לאריכות ימים ודוק.

ובברכות (י"ז ב') שנינו נשים פטורות מתפילין וחייבות במזוזה, ואמרו בקידושין (ל"ד א') שחייבות במזוזה כיון דאריכות ימים כתוב בהן ואטו גברי בעי חיי ונשי לא בעי ועיין יומא (י"א א'), וקשה דמשום האי טעמא נחייב נשים בתפילין, ומצאתי שנשאל בזה הגאון חיד"א ז"ל וכתב כמה תירוצים בספרו פתח עינים שבת (י"ג א', ול"ב ב'), ועיין לגאון מוורעבוי זצ"ל הי"ד בשו"ת שיח יצחק (סימן כ"ב) ואכמ"ל.

ודע כי דודי זקנינו הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן איש חי ש"א (פרשת חיי שרה אות י"ט) כתב: "כשחולץ תפיליו, טוב שהוא בעצמו יקפלו ויניחם בכיס, לחיבוך מצוה, ולא כאותם שנותנים התפילין לשמש שלהם לקפלן, ודוגמא לזה מציינו דאמרו רז"ל גבי ספר תורה הגולל

נוטל שכר כנגד כולך". [ובכן איש שם (פרשת נח אות ט"ז) כתב: "כתוב באחרונים שכל אדם יקפל טליתו כל יום אחר התפילה בידו, ולא יתננו לשמש לקפלו, דקשה למזל"].

וראיתי לגאון אדמו"ר ממונקאטש ז"ל בספרו דברי תורה (מהדורה חמישאה אות פ"ז) שכתב: "ראיתי מאבותי הקדושים זי"ע שהניחו וכרכו בעצמם התפילין, ולא נתנוהו לאחרים לכרכן, והוא מסתבר ודרך חסידים וישרים שלא יהיה המצוות, ובפרט תפילין הקדושות, בזויות עליו ליתנם לאחרים לכרכן מיד אחרי חליצתן, כמו שנפטר מהם ולעול היו עליו, ושמעתי מאדמו"ר הקדוש זי"ע שאמר בשם רבינו הגדול והקדוש זי"ע בעל דברי חיים כי נמצא בירושלמי כי **הכורך תפילין בעצמו מצנין לו גיהנם** [ולפי זה הווי כמו הנותן ריוח בין הדבקים בקריאת שמע], והגם כי לא מצינו זה בירושלמי שלנו, נאמן עלינו העד רבינו הגדול הנ"ל אשר בודאי ראה או ידע כי כן הוא בדברי חז"ל וכל ירא ה' יזהר בזה, וגם בהנחת וקיפול הטלית לאחר התפילה לעשות בעצמו, ולא על ידי אחרים וכמו שהבאתי בספר נימוקי או"ח (סימן ש) ראייה לזה מדברי המהרי"ל ומגן אברהם שם דקיפול הטלית הווי מצוה על כן מתעסק בו במצוה מיד במוצאי שבת, והווי בו יותר מבשלוחו ע"ש, והגם דהטלית לא הווי רק בגד של מצוה ולא קדושה כמו תפילין, מכל מקום ממהרי"ל נראה כן גם בטלית כנ"ל, ועיין בדברינו בנימוקי או"ח (סימן כ"ח אות א) "עכ"ל. ועיין שו"ת רבבות אפרים ח"א (סימן כ"ח אות א) ודוק.

ומה שהביא בדברי תורה בשם הירושלמי, ולפינו לא נמצא - ובמקום אחר הארכתי להראות שתולים בירושלמי דברים הרבה שלא נמצא בו, וגם לא היה בירושלמי שלפני רבותינו הראשנים ז"ל שהיה שלם משלנו, וטעמא דמילתא מפני שלא היו גילים ללמוד בו, ועיין בחיבורי ויחי יעקב (סימן נ"ח אות ט) ואכמ"ל.

* * *

קידושין (מ' א'): "רמי ליה רבא לרב נחמן תנן אלו דברים שאדם עושה אותן ואוכל פירותיהן בעולם הזה והקין קיימת לו לעולם הבא, ואלו הן כיבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והבאת שלום שבין אדם לחבירו, ותלמוד תורה כנגד כולם. בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך. בגמילות חסדים כתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד. בהבאת שלום כתיב בקש שלום ורדפהו ואמר רבי אבהו אתיא רדיפה רדיפה כתיב הכא בקש שלום ורדפהו וכתיב התם רודף צדקה וחסד. בתלמוד תורה כתיב כי הוא חייך ואורך ימיך. בשילוח הקן נמי כתיב למען ייטב לך והארכת ימים ליתני נמי הא - תנא ושיר".

וראיתי לשארי דו"ז הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהודע שם שכתב: "וקשה דאמרינן בעלמא מאי שייר דהאי שייר, וכאן נמי יש לדעת מאי שייר דהאי שייר. ונ"ל בס"ד שייר מצות תפילין בכל היום, דאמרינן במנחות (מ"ד א) כל המניח תפילין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו, ולכל בהן חיי רוחי, ובהא נמי יש לומר ה' עליהם יחיו בעולם הזה, ולכל בהן חיי רוחי בעולם הבא, וכמו שאמרו על פסוק בדברים (ל' כ) הוא חייך ואורך ימיך" עכ"ל.

ומדקדוק לשונו שכתב "שייר מצות תפילין בכל היום", אני מבין שדעתו ז"ל שמה שאמרו שכל המניח תפילין מאריך ימים, אין הכוונה שמניח תפילין בתפילה וכיוצא, אלא דוקא אם מניח התפילין כל היום כולו, שהרי כתב מצות תפילין "בכל היום", ודוק.

ועכשיו מצאתי לו בס"ד בספרו בן יהוידע על שבת (י"ג א') שכתב להדיא כן: "נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל במנחות (שם) המניח תפילין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו, וכתבנו בחדושינו דאיירי במניח כל היום שעושה טפי מחיוב", והרי הוא מבואר וכמו שכתבתי לעיל ודוק היטב.

ולענ"ד הוא דבר חידוש, ופשטו עצם קיום מצות תפילין גורמת אריכות ימים, ולא ריבוי זמן הנחתם, ועיין תוספות רא"ש שבת (י"ג א') ודוק. [ומה שכתב בכך יהוידע "כתבנו בחידושינו" - כעת איני יודע היכן כתב כן, ובכך יהוידע מנחות שם לא כתב כלל, ואולי בספרו בניהו כתב כן, וכעת אינו תחת ידי לבדוק].

ובני היקר חכם ונבון רבי עמנואל הי"ו כתב לי: "נראה שכוונתו ז"ל רק לאפוקי ממניחן בשעת תפילה, שאז לא נאמר בו אריכות ימים, אבל אם מניחם אפילו שעה אחת במשך שאר היום שפיר דמי, וזה כוונתו "שייר מצות תפילין בכל היום" - חוץ משעה שמחוייב להניח, אך אין רצונו לומר שכדי לזכות לאריכות ימים יש לו להניחם כל היום כולו. ואולי גם בדבריו שבכך יהוידע שבת יש לדקדק כן, שהרי גם אם מניח שעה אחת נוספת - אף על פי שאינו מניח כל היום - כבר עושה יותר מחיובו" עכ"ל הי"ו.

וחושבני שגם זה לענ"ד חידוש לומר שאם אדם מניח תפילין רק בזמן תפילתו, על זה לא נאמר שמצות תפילין מאריכה ימים, ורק כאשר יוסיף להניחם עוד זמן בהמשך היום אזי זוכה לאריכות ימים, ועדיין צ"ב. [ומה גם שאי אפשר לצמצם, ותמיד יש זמן שמניח תפילין אחר סיום תפילתו].

י. בענין איסור חתנות עם גויים

דברים (ד' ד'): "כי יסיר את בנך מאחרי ועבדו אלהים אחרים וחרה אף ה' בכם והשמידך מהר". וראיתי בספר הכתב והקבלה דברים שם שכתב: "כי יסיר, פשטיה דקרא מורה על המקובל בידינו, דאיסור חתנות הוא מן התורה אף באותן שאינם משבעה עממים, כל שישנם בכלל המסירים, ואין חולק בזה, וכן הוא הסכמת הפוסקים דבכולהו איתנהו לאיסורא דחתנות מן התורה עיין רמב"ם הלכות איסורי ביאה (פי"ב), ופרט הכתוב בריש הפרשה את שבעה עממים, כי ידבר בהווה והם היו הקרובים והנודעים, ואין ספק בזה לכל המתהלכים בדרך אמת".

ובעניותי עם שאיני כדאי תמה אני על עצמי, שהרי נחלקו בזה רבותינו התנאים הקדושים חכמים ורבי שמעון בקידושין (ס"ח ב'), וגם נחלקו בזה גדולי והפוסקים, ואביא רק לשון הטור אה"ע (סימן ט"ז): "כתב הרמב"ם ז"ל בא על הגויה משאר אומות העולם דרך אישות לוקה מן התורה, או ישראלית שנבעלה לגוי דרך אישות לוקה מן התורה משום לא תחתן בם, אחד שבעה

אומות ואחד כל הגויים באיסור זה ע"כ, ונ"ל שאינו אלא בשבעה עממים דלא קיימא לן כרבי שמעון דאמר כי יסיר לרבות כל המסירין, ואפילו בשבעה אומות אין לוקין משום לא תתחתן אלא לאחר שנתגיירו אבל בעודם גויים לא שייך בהו חתנות".

ובתב הב"ח שם: "דעת רבינו הטור דהלכה כרבנן דשבעה אומות הם בלאו דלא תתחתן, ובגירותן דוקא כדרבא ביבמות (ע"ו ב'), ומיד כשהתחתן דהיינו משעת קידושין ואפילו בלא בעל, אבל בגיותן ליכא לא תתחתן אלא אם כן בעל ואז איכא לאו דבתו לא תקח לבנך ולוקה על לאו זה אפילו לא בא עליה דרך אישות, ודוקא בשבעה אומות דבגוייהו קא עסיק קרא, אבל בשאר אומות בגירותן אין בהם איסור כלל, חוץ מעמוני ומואבי ומצרי ואדומי, ובגיותן אין בהן איסור כלל מן התורה ואפילו בא עליהן דרך אישות אלא גזירה דרבנן וכן פסק סמ"ג (לאוין ק"ב) ועיין לעיל סימן ד' (דף י"ט ד"ה ומ"ש שהנתינים, וסימן ה' דף ל' ד"ה ומ"ש בשם הרמב"ם) ובמה שכתבנו שם בס"ד", וכן פסק הרא"ם ז"ל בספר יראים (מצוה כ"ז) דהלכה כרבנן ולא כרבי שמעון ועיין בהגהות תועפות ראם שם.

ודע דראיתי לגאון המובהק מאה"ו רבי נח צבי ז"ל בספרו עצי ארזים אה"ע (שם אות ב' דס"ח ע"ב) שכתב: "וקשה לי קושיא עצומה על דעת הטור, לדבריו דאין איסור תורה כלל בביאה על נכרית דשאר אומות, דלאו דלא תתחתן לא קאי אלא אגירות ושבע אומות, וכן לאו דלא תקח דקאי דרך זנות נמי לא קאי אשאר אומות ואין בהם אלא איסור דרבנן של בית חשמונאי, וקשה לי יפת תאר שהתירה התורה משום יצר הרע דמוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות וכו' [כמאמרם בקידושין כ"ב א'], ומיירי במלחמת שאר האומות דבמלחמת שבעה עממין כתיב לא תחיה כל נשמה, ולדעת הטור מאי בשר תמותות איכא הכא, כיון שאין בה איסור מן התורה.

ואין לומר דקאי להתיר אם ימצא אחת משבע אומות במלחמת שאר אומות וכו', ואין לומר דאתא להתיר אשת איש שיש בה איסור תורה וכו', וכן אין לומר דכתב קרא משום כהן דלוקה עליה מן התורה משום זונה וכו', ודוחק גדול דהתורה התירה אפילו בפרהסיא לעיני עשרה מישראל וכו', אבל לדעת הרמב"ם ז"ל לא קשיא מידי שיש לומר שהתורה התירה אפילו דרך אישות, וכדמשמע פשטא דקרא וחשקת בה ולקחת לך לאשה, דבזה יש איסור תורה בכל האומות וכגון דאינה מתרצית אליו אלא דרך זנות רק על ידי נישואין, אבל על רבינו הטור קשה כנ"ל, ולא ראיתי לאחד מהמחברים שהעיר בזה ולפי דעתי צריך ליישוב, ועיין שם שתירץ בדברים נחמדים חריפים ושנונים זיע"א.

ואני יעקב הקטן אם היתה לי רשות הייתי אומר בס"ד דיש ליישב בפשיטות, דקושיית הגאון עצי ארזים ז"ל נולדה מתוך הנחה אחת שאשת יפת תאר לא הותרה אלא במלחמת הרשות דוקא, כי במלחמת מצוה כגון שבעה עממים לא הותרה אשת יפת תאר אחר שנצטוינו לא תחיה כל נשמה וכדפירש רש"י ז"ל דברים (כ"א י'): "כי תצא למלחמה, במלחמת הרשות הכתוב מדבר, שבמלחמת ארץ ישראל אין לומר ושביית שביו שהרי כבר נאמר בשבעה אומות לא תחיה כל נשמה" ומקור הדברים בספרי שם, ועיין רא"ם שם ולחם משנה הלכות מלכים דלקמן.

אבל לענ"ד דעת הרמב"ם ז"ל דאשת יפת תאר הותרה גם במלחמת מצוה, שהרי כך כתב בהלכות מלכים (פ"ה ה"א): חלוצי צבא כשיכנסו בגבול הגויים ויכבשום וישבו מהן מותר להן לאכול

נבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו וכו', וכן שותה יין נסך, מפי השמועה למדו ובתים מלאים כל טוב ערפי חזירים וכיוצא בהן, וכן בועל אשה בגיותה אם תקפו יצרו אבל לא יבעלנה וילך לו אלא מכניסה לתוך ביתו שנאמר וראית בשביה אשת יפת תואר, ואסור לבעול אותה ביאה שניה עד שישאנה", ושיטת הרמב"ם ז"ל דמה שהותרו איסורי אכילה במלחמה אחד מלחמת רשות אחת מלחמת מצוה, ועיין רמב"ן דברים (י' א') ובספר המפתח על הרמב"ם שם, ומינה נמי שאשת יפת תאר הותרה גם במלחמת מצוה ודוק.

השתא דאתינן להכי יש ליישב דברי רבינו הטור ז"ל דאין הכי נמי דעתו דאיסור לא תתחנן במ לא נאמר אלא רק בשבעה עממין, ולא בשאר אומות העולם שאינן אסורין מן התורה כנ"ל, מכל מקום יש לומר דבפרט זה דגם במלחמת מצוה הותרה יפת תאר רבינו הטור ז"ל סובר כרמב"ם ז"ל ודעימיה, ולכך אמרו מוטב יאכלו בשר תמותות כשרות, דוק ועיין.

ועיינת במנחת חינוך (מצוה תקל"ב אות א') וראיתי שהאריך בזה, וגם הוא כתב ששיטת הרמב"ם ז"ל וספר החינוך ז"ל שיפת תאר הותרה גם במלחמת מצוה כמלחמת שבעה עממים ומלחמת עמלק, והוסיף וכתב שגם הרמב"ן ז"ל אינו מביא דין זה דיפת תואר מיירי במלחמת הרשות, ונראה דנוהג גם במלחמת מצוה, וכמו דהתירה התורה הרבה איסורים התירה התורה יפת תואר גם משבעה עממין ומעמלק ע"ש"ב, ועיין בספר מרכבת המשנה על הרמב"ם הלכות מלכים (פ"ו ה"א) ובפירוש תולדות אדם על ספרי (ר"פ כי תצא דף רל"א) שגם כן כתבו כנ"ל שהרמב"ם ז"ל סובר דיפת תאר הותרה גם במלחמת מצוה, ובתולדות אדם שם כתב דבספר הזהר הקדוש גם כן מבואר שיפת תאר מותרת אף במלחמת מצוה ע"ש, ועלו יפה דברי רבינו הטור ז"ל בס"ד.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

סימן קפא

קריאת שם לתינוק על שם אחד מהמשפחה

והוליד בן וקרא שמו כלב, וכך פירושו אלו היו בניו של כלב בניו של חור וכו', ועיין עוד בדברי המפרש המיוחס לרש"י שם (פסוק כ) ע"ש.

ומתבאר דחור קרא שם בנו כלב עוד בחיי אביו כלב, וכבר ראיתי לגאון המובהק רבי יהודה אסאד ז"ל בספר תשובותיו יהודה יעלה יו"ד (סימן רמ"ז) ושם (אה"ע סימן ק"ו) שהאריך בענין זה, ומכאן מקור נפתח למנהג בני ספרד שנוהגים לקרוא לנכד בשם הסבא אפילו בחיים חיותו ודוק. [אבל גם אצל בני ספרד יש עדות שנוהגים שלא לקרוא לנכד בשם הסבא כל זמן שהוא חי, וכמו שנוהגים בני אשכנז].

ובאמת גדולה מזו מצינו בזמן חז"ל שלא הקפידו לקרוא לבן בשם אביו עצמו בחייו שלו, שאם לאב קראו ישראל, קרא הוא לבנו בשם ישראל, עיין ירושלמי נזיר (פ"ד ה"ו) ומה שכתב בזה שם בספר עלי תמר (דשנ"ב ע"א), ועיין תוספתא נדה (פ"ה הט"ו): "מעשה ברבי חנינא בן חנינא, שהדירו אביו בנזיר, והביאו אביו, לפני רבן גמליאל וכו', ועיין בספר חסדי דוד שם (דר"ז ע"א בהערה, ובתס"ד שם), ובפירוש חד מן קמאי רבינו שלמה בן היתום ז"ל למסכת מועד קטן (ה' א') מבואר שכן נהגו בזמן התלמוד שכתב: "משמיה דרבי עוזיאל, אביו, ולא הוו קפדי לקרות לבניהם בשמותם, כמו שעושים האדומיים עד היום שקורא שם בנו כשמו בחייו" ע"ש.

ולכאורה הוא מוכח גם מתלמוד הבבלי, שהרי כבר לימדונו רבותינו הגאונים נ"ע

כתב הגאון אדמו"ר מצאנו קלויזנבורג ז"ל והובא בקובץ "דברי תורה" (גליון אלף רמ"ב דף י"א): "מקובל מהצדיקים לתת שם לנולד אחר שמות האבות, וזו סגולה לאריכות ימים", ומצויין שם בזה לספר הדרת קודש (דף ג"א) משם הגאון אדמו"ר בעל דברי חיים מצאנז, ולספר ילקוט אגרות קודש מערכת שינווא (מכתב קמ"ט וקנ"ח) בשם הרה"ק השר שלום מבעלזא ע"ש. ואין הספרים הנ"ל תחת ידי. [ואחר כך יצא לאור ספרו שו"ת דברי יציב חלק הליקוטים וראיתי שם (סימן ק"ב) שהאריך בזה עש"ב].

ועכשיו נדפס ספר והייתם לי סגולה וראיתי שם (דף ק"ו): "הרה"ק אדמו"ר בעל דברי יחזקאל משינווא אמר בשם כ"ק אדמו"ר מהר"ש מבעלזא זי"ע שקריאת שם לתינוק על שם אחד מקרובי המשפחה שכבר נפטרו, מצד האב או האם, היא סגולה לאריכות ימים ושנים", ומקורו בספר דברי יחזקאל (מהדורת תשנ"ט בשו"ת סימן ל"ג) ע"ש, ועיין בספר קול התור להרה"ג רבי רי"ז הלפרט ז"ל, מהדורת תשנ"ז (קונטרס שפע אמרי קודש דף מ"ח), ומה שכתב בענין זה בספר תשובות והנהגות ח"ב (סימן תק"א) ודוק.

בענין קריאת שם הנכד על שם הסבא

דברי הימים א' (ב' נ'): "אלה היו בני כלב בן חור, בכור אפרתה, שובל אבי קרית יערים" וגו'.

ובפירוש המיוחס לרש"י שם כתב: "אלה היו בני כלב וגו', חור היה בן לכלב

וראיתי לגאון המובהק רבי יעקב צבי מעקלענבורג ז"ל בספרו היקר הכתב והקבלה שם (דע"א ע"א) שכה כתב: "והקם זרע לאחיק, פירוש הזרע שיוולד לא יחשב כבנך, כי אם בן לאחיק המת יחשב.

ורש"י ז"ל שכתב הבן יקרא על שם המת, וכן הוא בתרגום [המיוחס] ליונתן ואקס זרעא על שמא דאחוק, אין כוונתם השתוות בקריאת השם, שאם שם המת יוסף, יקרא הבן גם כן יוסף, דאי הכי הוה ליה למימר יקרא "בשם" המת או "כשם" המת, כמו ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך, וכן ויקרא לה נבכה בשמו, אמנם לשון "על שם" לא יורה על זה, והוא כענין כי שם ה' נקרא עליך (דברים כ"ח י') וכן רק יקרא שמך עלינו (ישעיה ד' א'), שאין ענינם השתוות קריאת השם, כי אם ענין התחברות והצטרפות שיקראו עם ה' המיוחד אליו, ונקראים הנשים המיוחדות לאיש זה. וכן קריאת הבן על שם המת שבלשון רש"י ותרגום [המיוחס] ליונתן, טעמו שהבן יהיה לו הצטרפות והתחברות על המת, להחשב בנו, כאילו המת אביו ולא חי.

ותתבונן בלשון אונקלוס [והמיוחס] ליונתן בן עוזיאל שעל הפסוק וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע (בראשית ל"ח ט') תרגמו דלא על שמה מיתקרי זרעא, ומעולם לא מצינו שלבן יהיה אותו השם עצמו שיש לאביו, ותמיד יש לבן שם משונה משם אביו, ומן התימה על הרמב"ן ז"ל שהבין בלשון רש"י קריאת השם עצמו, אם שם המת יוסף יקרא לבן יוסף, ולכן טען עליו, וכן גם הרא"ם הבין כוונת רש"י כרמב"ן ודחק לומר דשאני קודם מתן תורה, ובחינם הסבו כונת רש"י לדעה שאינה מובנת בלשונו, עד כאן דברי הרב הכתב והקבלה ז"ל.

השמות "רבא" או "רבה" או "רבינא" כולם קיצור של השם **רב אבא**, עיין באגרת רב שרירא גאון (דף קכ"ז) ושם בנספחים (דף ט"ו), ובספר הערוך (ערך אבא), וברשב"ם בבא בתרא (ע"ד א' ד"ה כל), ובהגהות הגאון יעב"ץ יבמות (ק"ה ב') ועוד הרבה ואכמ"ל.

ובתלמוד מצינו בהרבה מקומות לאמורא **רבא בריה דרבה** כמו בשבת (קכ"ג א'), ויבמות (ע"ו א'), וכתובות (ס"ח א', ופ"ז ב'), ומכות (י' א'), ושבועות (כ"ד ב'), והוריות (י' ב'), וזבחים (ק"א א'), ולפי זה יוצא **רבא בריה דרבה** היינו שנקרא בשם **אבא בר אבא**, וכמו שלימדוני רבותינו הגאונים ז"ל ודוק היטב. [ודוחק ואינו מסתבר שנוולד רבא אחרי פטירת אביו רבה ונקרא על שמו].

וראיתי לגאון חיד"א ז"ל בהגהות ברית עולם על ספר חסידים (סימן ת"ס) שתמה על מנהג שנהגו לקרוא לבן בשם אביו בעודו האבא בחיים ע"ש, ולכאורה תימה שלא העיר ועמד שכן נהגו רז"ל, וכנ"ל, וצ"ע.

ועוד עיין בזה לגאון מהרש"ם ז"ל בקונטרס הגהותיו "דברי שלום" שבסוף ספר כורת הברית (אות ב'), ובספרו תכלת מרדכי בהגהותיו לספר חסידים (סימן ת"ס), ובספר זכר יהוסף (בהדרן בסוף ברכות), ובספר תשובותיו אה"ע (סימן ס"א סוף אות ה' דל"ה ע"א), ובספר פרדס יוסף שמות (י"ז מ"ב דקל"ג ע"א), ונתבאר במקומו בס"ד. [אחר שנים רבות ראיתי מה שהאריך בזה בספר קב בשמים (אות כ"ד) עש"ב, וגם עיין לו בהגהות מקור חסד לספר חסידים שם, ובספרו תולדות אור החיים הקדוש, ונתבאר במקומו בס"ד].

ובספר בראשית (ל"ח ה'): "ויאמר יהודה לאונן בוא אל אשת אחיק, ויבם אותה, והקם זרע לאחיק".

לו כן ממה שראה בבית יוסף (שם דס"ח רע"ב) שכך כתב: "וראיתי להרב רבי יוסף אביו ז"ל שהיה קורא תגר על המנהג", ואם אכן לכאן נתכוין אינה ראייה כלל, חדא היכן נזכר שנקרא על שם זקנו, ותו מנין שהיה בחיים, ומה גם שברור אצלי שטעות סופר יש כאן ובמקום רבי יוסף אביו, צריך לומר רבי יוסף אביו, ואחר זמן רב מצאתי בספר חקרי לב יו"ד (ח"א ס"ס קי"ט ושם סימן קכ"ד) שאכן העתיק דברי מרן ז"ל בשם מהר"י אביו ע"ש, ובזה בטלה מכל וכל הראיה מדברי הבית יוסף ודוק. [ובשו"ת עמודי אש (סימן ז' סוף אות ו' דני"ז ע"ב) כתב: "וראיתי להעיר על מה שכתב הבית יוסף (סימן תרפ"ח) בשם אביו" וכו', וז"א כנ"ל וע"ש].

ורבי יוסף אביו ז"ל הוא מרבני העיר שאלוניקי, ונזכר בספר תומת ישרים ע"ש, ועיין בספר אוצר הגדולים בערכו. ודע דהחיד"א ז"ל בספר שם הגדולים (מערכת א' אות רל"ז ומערכת ת' אות ק"ה) מזכיר רבי אהרן אביו ע"ש, [ושקיל וטרי בדבריו בספרו פתח עינים כתובות (ס"ט א') ע"ש], אבל לא הזכיר לרבי יוסף אביו, וצ"ב.

ובעת ראיתי מה שכתב בזה בספר קורא הדורות (דל"ה ע"א ודט"ל ע"א ודמ"ג ע"א), וגם הוא העתיק דברי מרן ז"ל בבית יוסף הנ"ל בשם רבי יוסף אביו ע"ש.

והגם שדברי פי חכם חזן, מכל מקום מה שכתב בפשיטות "ומעולם לא מצינו שלבן יהיה אותו השם עצמו שיש לאביו, ותמיד יש לבן שם משונה משם אביו", הוא תימה לכאורה, שהרי מצינו במקומות הרבה שאכן כן קראו לבן באותו שם של אביו עוד בחיים חיותו של אביו, עיין בכל המקומות שרמזתי לעיל, וצ"ע.

ויש לומר דהיינו טעמא נמי דהרמב"ן ז"ל והרא"ם ז"ל הבינו כן בדעת רש"י ז"ל, אחר שמצינו הרבה כזאת שהבן נקרא באותו שם ממש של אביו וכנ"ל ודוק.

ובעיקר הדבר שחילק הגאון בעל הכתב והקבלה ז"ל בין "בשם" ו"על שם", עיין בארוכה בביאור הגאון רבי יוסף זכריה שטערן ז"ל למגילת רות (בפתיחה), מה שכתב בענין זה ואכמ"ל.

ועכשיו נדפס מחדש שו"ת מהרש"ם ח"ח, וראיתי שם (סימן ר"ח) שנדפסו הדברים דלעיל, אלא שהרב המביא לבית הדפוס הוסיף וכתב: "ומה שבני ספרד קורין על שם החיים, הוא על פי הבית יוסף או"ח (סימן תרפ"ח) שנקרא מרן הבית יוסף על שם זקנו רבו המובהק" עכ"ל.

ולא הבנתי דברים אלו, דעיינתי בבית יוסף שם ולא ראיתי כלל ראייה לנדון דידן, ואם יצא

סימן קפב

קריאת שם לתינוק על שם חיה

אביו ומה יעשה, והשיבו הרה"ק הנ"ל ז"ל שיקרא לו בשם אביו אבל שיוסיף לו שם מאחד החיות (צבי, אריה וכו'), כי **קריאה בשם של חיה סגולה לאריכות ימים** ע"ש.

כתוב בספר שיח זקנים ח"ד (דף קצ"ה) חכם אחד ז"ל שאל פי קדשו של אדמו"ר מהרי"ד מבעלזא זצ"ל הואיל ואביו נפטר בדמי ימיו והוא רוצה לקרוא לבנו הנולד לו בשם

בלשון אשכנז, וכיוצא בשמות אחרים. ובאיטליא קצת נוהגים לשום לבניהם שם חיה, כי אומרים שקבלו כי בזה ינצל מחולאים ולכן קראו בשמותם צבי או איל או אריה וכיוצא" עכ"ל.

והשווה האמור עם דברות הגאון חיד"א ז"ל בספרו שם הגדולים חלק גדולים (מערכת ו' אות ג'): "באשכנז למי ששמו בנימין קורין אותו וואלף הוא זאב בלשון אשכנז, ולמי ששמו יהודה קורין ליב שהוא אריה

סימן קפג

קשירת רצועות תפילין של ראש

ומפורסם שמניחים קשר של תפילין של ראש תחת התיתורא, וכורכים הרצועות שמקשר התלוין סביב הקציעה" עכ"ל.

ולפי הנראה לא שמיע להו כלומר לא סבירא להו לההיא שמועה הנ"ל מאדמו"ר החוזה מלובלין זי"ע הנ"ל, שהרי לפי הנודע בק"ק בעלזא נמשכים הרבה אחר דברי החוזה מלובלין, דהיה רביה דמרן הרב שר שלום מבעלזא זצ"ל, ועיין.

עוד ראיתי שם בספר קודש פנימה (דף רל"ח) שאדמו"ר מבעלזא זצ"ל היה מקפיד ובודק ש"בשבע הכריכות של תפילין של יד לא תהיה כריכה נוגעת בחברתה" ע"ש, והוא דבר חידוש.

עבשיו מצאתי בספר חמדה גנוזה ח"ב (דף קפ"ח) הביא משם הרה"ק רבי פינחס מקורין ז"ל שהנותן קשר התפילין מעל הבתים ולא מתחתן היא סגולה לפרנסה טובה, ולא הזכיר דמועיל לאריכות ימים, ואולי תרוויהו איתנהו, והוא בכחינת כי יהיב רחמנא שובעא - לחיי הוא דהייב כאומרם בתענית (ח' ב') ע"ש, ועיין.

כתב בספר תפארת בנים ח"א (סימן י' ס"כ דף ע"ה): "בספר פרדס צבי (דף קל"ז) הביא דברי הרב שלמי ציבור שיכרוך רצועות תפילין של ראש ככנפי יונה, ויניח הקשר תחת התיתורא, אבל הביא שבספר רמזי תורה מהג"ר זאב שערליץ ז"ל (פרשת האזינו) כתב "סגולה לאריכות ימים שמעתי מחסידים זקנים בשם דודי זקני הקדוש רבי יעקב יצחק החוזה מלובלין זצ"ל שבשעה שמקפלין תפילין של ראש כדי להניחו במטפחת, יניחו באופן זה שיהיה הקשר על המעברתא, ולא מתחת לתיתורא, והיא סגולה לאריכות ימים" עכ"ל.

ושם בתפארת בנים הביא עוד שמועות מגדולי ישראל שהנותן קשר התפילין מעל הבתים ולא מתחתן, אזי ניצול ממיתה משונה רח"ל, וניצול גם מגיוס לצבא ע"ש.

וראיתי בספר בקודש פנימה (דף ר"מ) שהעיד על איש האלקים אדמו"ר רבי אהרן מבעלזא זי"ע"א: "בקפול התפילין של ראש היו מניחים הקשר למטה", ושם בהערות (אות רע"ח) הביאו דברי הגאון חות יאיר ז"ל בספרו מקור חיים (סימן כ"ח ס"ג) שכתב: "ידוע

חידושי סוגיות

(סוכה י"א ב')

בענין ענני הכבוד

[הדר יעקב ח"ה סי' מ']

א) העידו דאונקלוס תרגם תרגומו מפי רבי אליעזר ורבי יהושע ע"ש, וכאן אונקלוס תרגם "במטליות ענני", והיינו ענני כבוד ולפי גירסת המכילתא והספרא יצא שאונקלוס תרגם שלא כשיטת רבי אליעזר הסובר סוכות ממש, אלא ודאי דגירסת הבבלי נכונה דרבי אליעזר הוא סובר ענני כבוד, ובזה אתא אונקלוס בשיטת רבי אליעזר, ונכון" עכ"ל. וכן הוא בספרו אמרי בינה (סימן ד' דף תקמ"ח ע"ב) ע"ש, והשוה לדברי רבינו הב"ח ז"ל או"ח (סימן תרכ"ה ד"ה תלה) ודוק היטב].

והגם שדפח"ח, מכל מקום אחר בקשת הרשות אומר אני שאינו מוכרח כלל, כי מדברי הגאון מהר"צ חיות ז"ל מתבאר דמוכרח הוא שאונקלוס יתרגם רק אליבא דרבי אליעזר, וכן כתב הגאון מווערבו ז"ל בשו"ת שיח יצחק (סימן ש"א) שכתב: "כיון שאונקלוס תירגם על פי רבי אליעזר, אינו יכול לתרגם רק על פי שיטתו" ע"ש, ועיין בחיבורי מנוחת שלום ח"ג (סימן ל"ג) וצרף לכאן.

אבל יסוד זה לכאורה אינו מתקיים, כי מצינו בכמה וכמה מקומות שאונקלוס לא מתרגם אליבא דרבי אליעזר, ומתרגם אליבא דהחולקים על רבי אליעזר, וכמו שכתב בהקדמת ספר נתינה לגר על תרגום אונקלוס (ד"ג ע"ב הערה ה'): "מצינו כמה דברים שאונקלוס חולק על רבי אליעזר רבו, כמו "שאר" (שמות כ"א ז) תרגם דלא כרבי אליעזר

ויקרא (כ"ג מ"ב): "בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת, למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם".

ותרגם אונקלוס הגר: "בדיל דידעון דריכון ארי במטליות ענני אותיבית ית בני ישראל באפקותי יתהון מארעא דמצרים אנא ה' אלהכון", וכעין זה בתרגום יונתן, וכן פירש רש"י ז"ל שם: בסוכות הושבתי "ענני כבוד" עיין שם.

סוכה (י"א ב'): "תניא כי בסכות הושבתי את בני ישראל, ענני כבוד היו דברי רבי אליעזר. רבי עקיבא אומר סוכות ממש עשו להם".

והגאון רבי ישעיה ברלין ז"ל בהגהות מסורת הש"ס סוכה שם העיר שבספרא פרשת הגירסה להיפך דרבי אליעזר סובר סוכות ממש ורבי עקיבא סובר ענני כבוד, וכן הוא במכילתא (פרשת בא) כנוסח הספרא ולא כנוסח המובא בתלמוד. ועיין בספר ערוך לגר סוכה (שם), ולגאון מהרש"ז מלובלין ז"ל בספרו שו"ת תורת חסד או"ח (סימן ל"ה) שהאריך הנפלאות עזוז תורתו במחלוקת רבי אליעזר ורבי עקיבא ובגירסת התלמוד והספרא זיע"א.

וראיתי בהגהות הגאון מהר"צ חיות ז"ל סוכה שם שכתב להכריח שגירסת הבבלי מדוקדקת יותר, שהרי חז"ל במסכת מגילה (ג)

השתא דאתינן להכי יש לומר מינה נמי ל"תשבו בסוכות", שתרגם אונקלוס הגר ע"ה "במטליות ענני" והיינו כרבי עקיבא רבו ודוק.

והנאון המופלא רבי יוסף זכריה שטערן ז"ל בשו"ת זכר יהוסף (סימן קכ"א דל"ד סע"א) כתב: "במגילה (ג' א') אמרו תרגום של תורה אונקלוס אמרו משם רבי אליעזר ורבי יהושע וכו', ואונקלוס (ר"פ תצא) תרגם ועשתה את צפרניה, ותרבי ית טופרא, והיינו כדרבי עקיבא, כי לרבי אליעזר בספרי (תצא שם) וביבמות (מ"ח א') הכוונה דתקוץ [הרי שאונקלוס תרגם דלא כרבי אליעזר], ובהגהות מהר"צ חיות ליבמות שם הרגיש בזה, וכן ביבמות (מ"ו ב') ויזרוק את הדם על העם ואין הזאה אלא טבילה ואונקלוס שמות (כ"ד ח') תרגם ויזרוק על מדבחא וכפר על עמא, ולשיטתיה דכשלא טבל הוה גר, והזאה דאבות היה רק על המזבח, ובזכרוני שנתעוררו גם כן בזה" ע"ש.

ויש מן התימה שלא הזכיר **שגם זאת** בענין ויזרוק את הדם על העם כתב מהר"צ חיות ז"ל בהגהותיו ליבמות (מ"ו ב') ע"ש, אבל לענ"ד הדברים הללו תמוהים מאוד וכמו שכתבתי בס"ד בחיבורי מנוחת שלום ח"ג (סימן י"ט) עיין שם וצרף לכאן.

בכתובות (מ"ז ב'), וכן ויזרוק על העם (שמות כ"ד ח') תרגם דלא כרבי אליעזר ביבמות (מ"ו ב'), וכן פרוע ויקרא (י"ג מ"ה) תרגם דלא כרבי אליעזר בספרא, וכן בסוכות ויקרא (כ"ג מ"ג) תרגם נגד דעת רבי אליעזר בספרא שם, וכן ועשתה את צפרניה (דברים כ"א ב') תרגם דלא כרבי אליעזר ביבמות (מ"ח א') ועוד כמה וכמה הלכות". [ודע כי לאור דברי הרב נתניה לגר כאן, לא הבנתי דבריו בנתינה לגר ויקרא (כ"ג מ"ב) עיין שם וצ"ע].

ועכשיו ראיתי שהגאון **מהר"צ חיות עצמו** ז"ל הרגיש וכתב כן שמצינו שאונקלוס לא מתרגם כרבו רבי אליעזר, עיין בהגהותיו למגילה (ג' א') ויבמות (מ"ח א'), ובספרו אמרי בינה הנ"ל ובהגהה שם, עיין שם, ולפי דבריו אלו נתפקקה ראייתו בההיא דסוכה הנ"ל וצ"ע.

ובפרט בנדון דידן "דסוכות", יש לומר שאונקלוס סובר כרבי עקיבא, שהרי גם רבי עקיבא היה רבו, וכמו שכתב בהקדמת ספר נתינה לגר על תרגום אונקלוס (ד"ב ע"ב הערה ה'): "רבי עקיבא היה תלמיד רבי אליעזר ורבו של אונקלוס וכמבואר בירושלמי קידושין (פ"א ה"א) תרגם עקילס לפני רבי עקיבא ע"ש, ולכן בכמה מקומות אונקלוס מכריע כרבי עקיבא רבו כמו פרוע ויקרא י"ג מ"ה), וכן ועשתה (דברים כ"א י"ב), וכן קדש (שם כ"ג י"ד) עכ"ל.